

Сликарска заоставштина Симеона и Алексија Лазовића у Дечанима

РАДОМИР СТАНИЋ

У шестсто педесетогодишњој прошлости манастира Дечани¹ уочено је неколико раздобља која по уметничком полету нису могла измаћи пажњи истраживача. Ниједно доба у познијој историји манастира, наравно, није надмашило време када су створене највеће тековине: најимпозантнија галерија фресака у византијском уметничком свету², предрагоцене иконе³, рукописне књиге са минијатурама⁴ и друга уметничка дела⁵, која су заокружила инвентар XIV века, кад су, уосталом, заснована манастирска ризница и библиотека.

Према немамо много поузданих података о томе шта се збивало у овој царској лаври у дугом низу година после пада српске независности (1459)⁶ све до појаве Лонгина⁷, највећег српског сликара XVI века, у Дечанима је владало уметничко затишје у коме су само живела сећања на минула времена и водила се жилава борба за очување стечених добара⁸. Око 1570. године загонетни расоноша Лонгин⁹ ће својим првим делима означити почетак извесног уметничког препорода, који ће врхунац достићи настанком монументалног дуборезног иконостаса са готово фасцинантним крстом из 1593/94. године, о чијем творцу наука још увек с несигурношћу суди¹⁰. Лонгин ће тако заједно са својим угледним и по имену непознатим савременицима до краја свог века Дечанима оставити серију икона високих уметничких вредности, којим се обележава друго велико уметничко раздобље у историји манастира.¹¹ Следеће доба полета у уметничком животу Дечана наступа за време умног, сбранованог и предузимљивог патријарха Пајсија, кад настају монументална иконописна дела чија атрибуција изазива различита мишљења¹². У другој половини XVII века почињу да ишчезавају уметнички токови да би крајем столећа манастир запао у дубоку кризу у којој упиње последње снаге да би се сдбранио од насртаја злоделних силника и сачувао своју стару имовину¹³. Током целог XVIII века, сликарских подухвата у ствари није било у окриљу манастира, али се већ поткрај века, кад на чело манастирског братства долазе предузимљиве и угледне старешине, на то најозбиљније рачуна. Када је око 1770. енергични и честољубиви Хаџи Данило постао прва личност манастирског братства¹⁴ и кад је нешто доцније од султана Абдула Хамида добио ферман и берат као управитељ свих лечанских имања и царски соколар¹⁵, у манастиру се усмеравају све снаге на будуће велике подухвате. Жудње игумана Данила и његовог најдарсвитијег ученика Захарија потоњег игумана и рашкопризренског и скендеријског митрополита¹⁶ да постану велики ктитори по угледу на краља и утемељивача Дечана, морале су бити

¹ Прошлост манастира Дечана је најисцрпније обрађена код В. Петковић, Ђ. Бошковић, *Дечани I*, Београд 1941, *Хисторија* 1—18, и М. Шакоћа, *Дечанска ризница*, Београд, („Просвета“ и Републички завод за заштиту споменика културе) 1984, 29—76, где је сва старија литература.

² В. Петковић, Ђ. Бошковић, *Дечани II*, Београд 1941, *Живопис* 1—97; С. Радојчић, *Старо српско сликарство*, Београд 1966, 131—140; В. Ј. Ђурић, *Византијске фреске у Југославији*, Београд 1974, 56—58, 207—208; Г. Суботић, *При-ЛОГ хронологији дечанског зидног сликарства*, Зборник радова Византолошког института 20 (Београд 1981) 111—138 где је сва старија литература; *Дечани и византијска уметност средином XIV века*, међународни научни скуп поводом 650-годишњице манастира Дечана, септембар 1985, Београд — САНУ и „Јединство“ 1989, 251—388.

³ Ј. Мирковић, *Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Праквице*. Годишњак Музеја Јужне Србије 1 (Скопље 1937) 7—28; М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа од XIII до XIX века*, Београд 1955, 3—29, Т. I—V, VIII—XIII, XVII, XVIII; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, Београд 1961, 33—36, 59—61, Т. XLV—XLVIII, LXXXIX—XC, CV; Ј. Мирковић, *Иконе манастира Дечана, Старине Косова и Метохије II—III* (Приштина 1963) 11—55, сл. 5—66; М. Шакоћа, *Дечанска ризница*, 87—127, сл. 1—64, где је сва старија литература.

⁴ М. Шакоћа, *Инвентар рукописних књига дечанске библиотеке*, Саопштења Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе 1 (Београд 1956) 108—211; Д. Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XII—XVII века)*, Београд 1982, 258—259; Ј. Максимовић, *Српске средњовековне минијатуре*, Београд 1983, 12, 37, 81, 90, 110, 112, 121, 158.

⁵ М. Шакоћа, *нав. дело*, 171—175.

⁶ В. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, Београд—САНУ 1950, 87.

⁷ М. Теодоровић-Шакоћа, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, Саопштења / (Београд 1956) 156—166.

⁸ М. Шакоћа, *Дечанска ризница*, 53—56; В. Петковић, Ђ. Бошковић, *нав. дело*, 10—12.

⁹ М. Шакоћа, *Зограф Лонгин, сликар и књижевник XV века*, *Стара књижевност у књижевној критици*, Београд 1972, 54G—547.

¹⁰ М. Ђоровић-Љубинковић, *нав. дело* 9—10 овај крст приписује непознатом иконописцу, док се Ј. Мирковић, *Црквене старине Дечана... 109—110*, и *Иконе матиери Дечана*, 26—27, недвосмислено опредељује за Лонгина. Мудри и опрезни С. Радојчић, *Мајстори старо српског сликарства*, Београд 1955, 72, у по имену непознатом аутору овог дела види мајстора који се „сасвим одваја и висоном квалитета и пореклом свог стила од свих осталих мајстора који су радили у српским црквама XVI века“. Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији од 12—17 века*, Београд 1980, 22, уверљиво образлаже мишљење да дечанско *Распеће* није Лонгиново дело. М. Шакоћа, *Дечанска ризница*, 96—97, склона је после брижљиве анализе да поверује у могућност да ће даља истраживања бити кадра да одговоре на питање ко је аутор овог најлепшег сликарског дела у српској уметности XVI века, исказујући уверење да Лонгин свакако није творац овог репрезентативног иконописног остварења.

¹¹ М. Шакоћа, *нав. дело*, 92—96, 107—114, сл. 13—25.

¹² Ј. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 33—38; М. Ђоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 10; С. Радојчић, *нав. дело* 87—88; 3. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић и кир Георгије*, Рашка баштина 1 (Краљево 1975) 131—135; М. Шакоћа, *нав. дело*, 98—100, 120—122.

¹³ В. Петковић, Ђ. Бошковић, *Дечани I*, *Хисторија*, 14, В. Петковић, *Преглед црквених споменика... 87*; М. Шакоћа, *нав. дело*, 59—60.

одложене за боља времена, јер је избио први српски устанак који је донео општу несигурност, узнемирење и нове невоље¹⁷. Али, кад су већ прошли први устаначки потреси, током којих је манастир успео да сачува радије стечена материјална добра, и када је 1811. за игумана дошао Хаџи Захарије¹⁸, а Хаџи Данило унапређен за архимандрита, Дечани улазе у раздобље у којем ће наступити последњи полет у његовом уметничком животу.

Дечански архимандрит и игуман Данило и Хаџи Захарије своје велике ктиторске замисли започели су градитељском обновом. Најпре су цркву прекрили оловом, templo поновили, изнова саградили град око цркве, сазидали велику трпезарију, кулу и келије „како је прејде било“¹⁹. Њихове тежње нису биле ништа скромније кад су у питању били обнова старих сликарских дела, израда нових икона, илуминираних рукописа и разних реликвија и, најзад, дуборезбарење и осли-кавање двају нових великих иконостаса у манастирској цркви. За све ове широко замишљене и тачно планиране сликарске послове требало је пронаћи веште и искусне мајсторе.

У то доба свака дотрага за изузетно даровитим и признатим сликарима у областима јужно од Саве и Дунава није никако могла донети плода из једноставног разлога што их у овим крајевима није ни било.²⁰ Трагање за мајсторима изван граница Пећке патријаршије није долазило у обзир вероватно стога што су донатори желели да буду сигурни у то да су њиховг иконографске и стилске замисли блиске конзервативно-традиционалним схватањима која су у то време превладавала у овим областима. На домаку јужних граница Патријаршије и нешто дубље на југу било је ваљаних иконописаца сасвим оданих византијским обрасцима, што је одговарало изворном православљу надахнутих дечанских монаха²¹. У српском Подунављу, предалеком не само у географском већ и идејностилском погледу, избор би био још тежи, а могао би личити на авантуру с обзиром на древност Дечана и дух који је владао у његовом братству и у врховима Српске православне цркве. Проналазак и запошљавање сликара на замашним иконописачким и другим сликарским пословима морали су се, изгледа, ограничити на домаће уметнике, без обзира колико је, управо у то време, владала оскудица у оним најпредузимљивијим и кадрим да изнесу подухвате²². Избор је пао на Симеона и Алексија оца и сина у угледној сликарској породици Лазовићи из Бијелог Поља, која није имала премца по многим својствима добро организоване и продуктивне иконописачке радионице.²³ Ови ипак не изузетно даровити нити одвећ образовани, али зато веома плодни и занатски вешти иконописци и зографи²⁴, пре доласка у Дечане имали су већи број остварења у храмовима Далмације, Црне Горе, Старог Влаха, Херцеговине и Србије што их је и препоручило Дечанцима.²⁵ По свему судећи, највећа препорука да им се повере опсежни сликарски послови у Дечадима јесте њихов, а

Сл. 1. Портрет Хаџи-Данила, дечанског архимандрита из 1813, рад Алексија Лазовића

Fig. 1. Portrait of Hadji-Daniel, archimandrite, brossé par Alexis Lazović en 1813.

поготово Симеонов, веома обиман рад у Пећкој патријаршији да поправци живописа у Богородичиној цркви и капели Св. Николе, на сликању новог иконостаса у цркви Св. Димитрија и обнови старих икона, који се одвијао 1803. и 1804. године²⁶. Нису, на жалост, сачувани никакви писани извори на основу којих би се могли утврдити услови и други важни подаци о Симеоновом и Алексијевом раду у Дечанима. Са сигурношћу се може рећи само то да се њихов повремено или дужи боравак у Дечанима ради сликања може пратити од 1813. до 1818. године. До тог сазнања дошло се преко сачуваних записа и других података који су за последњих сто година објављени или накнадно откривени²⁷.

¹⁴ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, бр. 8374.

¹⁵ М. Шакота, *нав. дело*, 63.

¹⁶ Љ. Стојановић, *нав. дело*, бр. 9095. ¹⁷ М. Шакота, *исто*, 65.

Сл. 2. Портрет Хаџи-Захарија, дечанског иџумана из 1813, рад Алексисија Лазовића

Fig. 2. Portrait of Hadji Zacharie, higoumène de Dečani, brossé par Alexis Lazović en 1813.

¹⁸ М. Шакота, *исто*, 66.

¹⁹ М. Шакота, *исто*.

²⁰ Уп. Б. Вујовић, *Уметност обновљене Србије 1791—1848*, Београд 1986, 199—237.

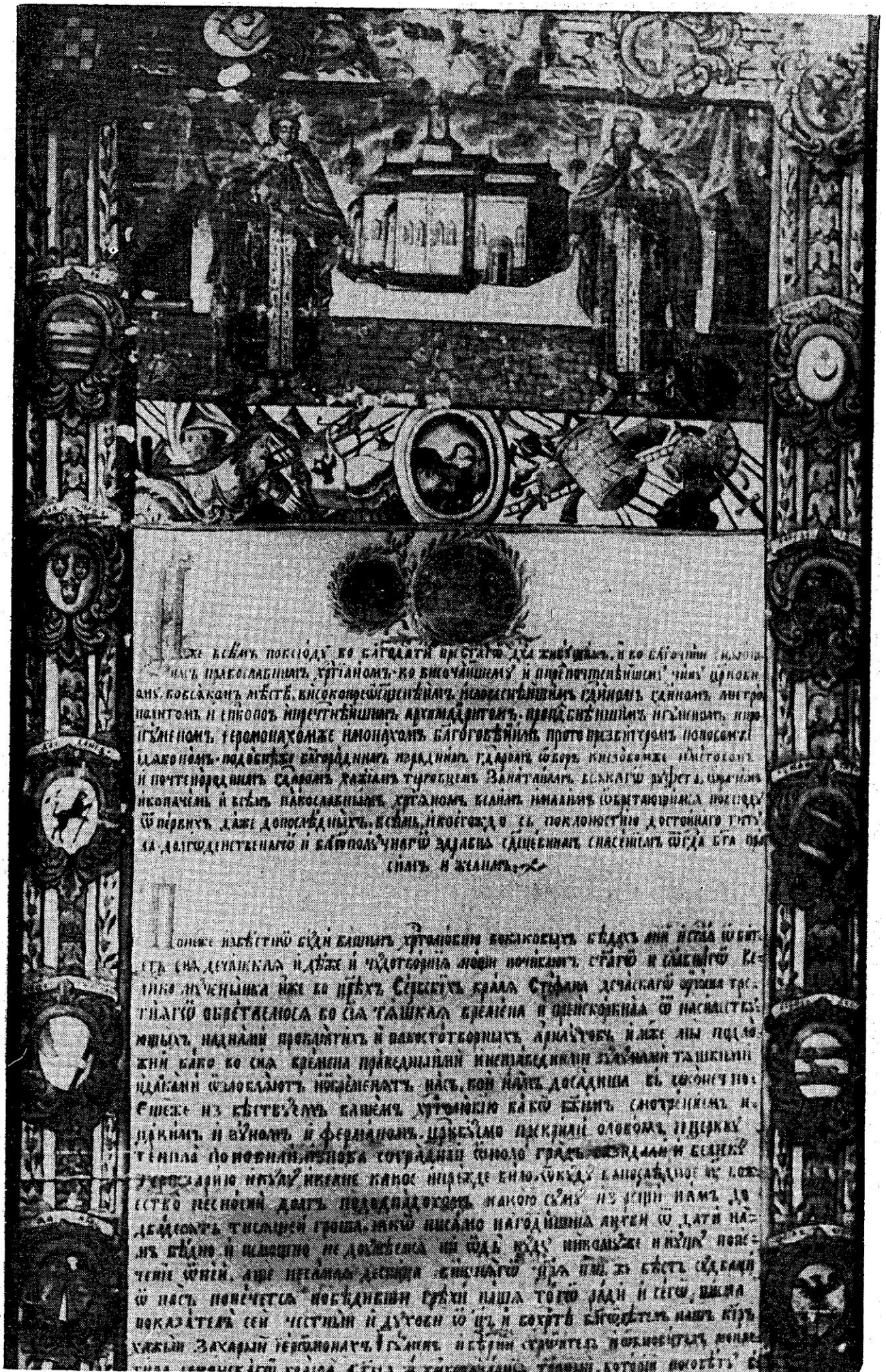
²¹ У овим областима је уметничка заоставштина истражена и публикована само делимично. Оно што је до сада било доступно предузмљивијим истраживачима пружа доказа за тврдњу да се међу иконостасима данашње Македоније, северне Грчке и западне Бугарске налазе дела која нису потпуно изгубила уметничка својства.

²² Р. Станић, *Сликарство XVIII века у југозападној Србији*, реферат читан на научном скупу поводом 250-годишњице манастира Драче, у штампи.

²³ Први подаци о Лазовићима забележени су код И. Кukuljević-Sakcinski, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih III, Zagreb 1859*, 219. У прошлом веку налазимо на њихов помен са корисним подацима још код М. Црногорчевић, *Манастири паиштровски у Боки Которској*, Старинар, Београд, 1895, 79; исти, *Манастир Режевићи у Паиштровићима*, Шематизам Епархије Боко которске за 1897, 39; исти, *Цркве у Бијелој*, Просвјета 1896, св. X, 560.

²⁴ Научно интересовање за ове иконописце може се пратити од времена после првог светског рата. Уп. П. Д. Шеровић, *Црква Ризе Богородице у Бијелој у Боки Которској*, Гласник Земалског музеја у БиХ, Сарајево 1920, 286—287; В. Матеј, *Ispostnica i peštera Sv. Save više Studenice, Narodna starina 11 (Zagreb 1925)* 271; Б. Стрика, *Далматински манастири*, Загреб 1930, 84, 222, 275; Д. Миковић, *О иконостасу Се. Успења манастира Савине*, Гласник Српске православне патријаршије 8 (Београд 1930) 124—125; Ђ. Мазалић, *Портре сарајевског митрополита Пајсија из године 1805. и његов сликар*, Гласник Земалског музеја у БиХ, год. XLVIII (Сарајево 1936) 49—50, 60 и даље; исти, *Још о иконописцу Симеону Лазовићу*, Нови источник (Сарајево 1935), бр. 2—3, 69; Ј. Караматијевић, *Симеон Лазовић, иконописац цркава Старог Влаха*, Санџак, бр. 34, од 1. јануара 1934, прештампано у Новом источнику 12 (Сарајево 1934) 383—386; Б. Ј. Цвијетић, *Записи у цркви Се. Николе у Никољцу код Бијелог Поља*, Зборник за историју јужне Србије и суседних области, књ. I (Скопље 1936) 231, 234—237, 248.

²⁵ Мада ни послератна истраживања њиховог стваралаштва нису била систематска, написан је већи број радова о њима и одређен број студија и књига које садрже податке о њиховом раду; *Археолошки споменици и налазишта у Србији, I Западна Србија*, Београд 1953, 163; Д. Берић, *Трагом једног домаћег иконописца*, Вјесник за археологију и историју далматинску, св. LI (1931—1949), Сплит 1950, 182—187; К. Пријатељ, Д. Берић, *Novi prilozi umjetninama splitske Galerije umjetnina u Splitu* бр. 10, *Split* 1955, 23; М. Шакота, *Два илуминирана рукописа XVIII — XIX века у збирци манастира Дечана*, Саопштења Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе IV (Београд 1961) 62—65; Д. Ст. Павловић, *Разноверни облици и вредности уметничког изражавања код цркава бранара*, Саопштења IV, 81; 3. Симић-Миловановић, *Српска уметност новијег доба*, Београд 1950, 15, 21; М. Ристић, *Стари Влах до ослобођења од Турака*, Београд 1963, 132, 134; Ђ. Мазалић, *Сликарска уметност у Босни и Херцеговини у турско доба (1500—1878)*, Сарајево 1965, 147—149; исти, *Лексикон ујметника Босне и Херцеговине*, Сарајево 1967, 77; Д. Медаковић, *Лазовићи и њихова сликарска заоставштина*, Путеви српског барока, Београд 1961, 285—190, (прештампан истоимени рад *Лазовићи и њихова сликарска заоставштина, НИИ*, од 26. јула 1959); Р. Станић, *Сликарска дела Симеона Лазовића у нашем крају*, Чачански глас од 12. XI 1972, 6—7, исти, *Сликарска делатност Симеона Лазовића у ужичком крају*, Ужички зборник 2 (Гитово Ужице 1973) 65—99; исти, *Непознато дело Алексисија Лазовића*, Повеља 9—10 (Краљево 1973) 73—84; Д. Видић, *Светитељски зограф Симеон Лазовић*, Православље бр. 190, Београд нд 14. II 1974; Д. Сијерковић-Мошков, *Манастир Савина — велика црква, архитектура и иконостас*, Бока 6—7 (Херцег Нови 1975) 134—154; Р. Станић, *Прилог познавању дела Јанка Михаиловића Молера, Сретена Протића и Алексисија Лазовића*, Зборник радова Народнок музеја 7 (Чачак 1976) 131—147; Ј. Којић, *Свети Никола са жшцијем Алексисија Лазовића*, Зборник за ликовне уметности 8 (Нови Сад 1972) 433—439; В. Шалипуровић, *Нововарошка сликарска школа с краја XVIII и почетка XIX века*, Полимље, 1. мај 1974, 9; Д. Медаковић, *Сликарска породица Лазовића*, Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића III (Пријепоље 1976) 271—282; исти, *Сликарска породица Лазовића*, Трагом српског барока, Нови Сад 1976, 227—237; исти, *Манастир Савина, велика црква, ризница, рукописи*, Београд 1973, 53—60; исти, *Српска уметност у XVIII веку*, Београд 1980, 72—82; Р. Станић, *Последње потписано дело Алексисија Лазовића*, Свеске Друштва историчара уметности Србије 13 (Београд 1982) 23—30; Б. Вујовић, *Фреска св. Николе из 1805. године, рад Алексисија Лазовића*, Свеске ДИУС 15, 53—54; М. Шакота, *Дечанска ризница*, 23, 32, 56, 66, 72, 101, 114, 123, 124, 125, 290, 299, 312, 423; Б. Вујовић, *Уметност обновљене Србије 1791—1848*, Београд 1986, 194—199; Д. Милосављевић, *Надгробни споменик свештенојереја и зографа Симеона Лазовића у светлу уметничке заоставштине у Никољцу код Бијелог Поља*, Гласник Друштва конзерватора Србије 14 (Београд 1990) 105—111; исти, *Мале познате иконе југозападне Србије*, Прибој 1989, 7—8, 23—26; исти, *Заоставштина сликарске породице Лазовића*, Прибој 1990, 7—45 + 109 репродукција; Р. Станић, *Сликарска делатност Симеона Лазовића у чачанском и ивањичком крају*, Чачански глас од 1. јануара 1991.

Сл. 3. Парусија, 1817—1819, општин изглед, рад Алексија Лазовића

Fig. 3. La Seconde venue du Christ annonçant le Jugement Dernier, peinte par Alexis Lazović entre 1817 et 1819.

Родоначелник сликарске породице Лазовића Симеон загонетни и покретљиви печалбар и луталица, непредвидљиви, отпорни и истрајни пргалац у свом свештенојерејском и зографском послу, имао је у образованијем и талентованијем сину Алексију блиског сарадника и наследника, с којим у низу година заједничког рада обележити једно раздобље у развоју српског иконописног схватања. Оди су стизали да расеју своја дела по крајевима до којих никада нису доспевали сликари, али и да сликају у задужбинама у којима су у предходним вековима настала најзначајнија дела старе српске црквене уметности²⁸. Ове две крајности могле су бити својствене само оним личностима чију су активност одредиле особене духовне, друшвене и уметничке прилике и чија су дела могла бити прилагођена укусу васколике клијантеле, а да при том ипак не изгубе уметничка обележја. Поникли на тлу на коме су се дуго и тврдокорно одржавали конзервативно-ортодоксни обрасци у сликању иконостаса и до којег су са разних страна повремено допирали таласи нових схватања, Лазовићи су као правоверни људи и као зографи који су знали да осете било времена били предодређени да измире две различите идеологије и да у оквиру својих сразмерно скромних уметничких могућности пронађу модел слике који ће прихватити сви слојеви наручилаца оданих традицијама. Свесно преузимајући елементе барокираних дела, чији су аутори упорно истрајавали на подручју Карловачке митрополије све до њиховог времена, и вешто примењујући нека искуства украјинских мајстора као и познобарокних левантинских иконописаца, они су уз изражене утицаје српске графике XVIII века, на основама схватања слике уобличио светачке фигуре и сцене које су програмски, типолошки и стилски-изражајно биле блиске свести и укусу тадашње ортодоксне средине. То их је неизбежно одвело у свет еkleктицизма и то до његове како каже професор Медаковић²⁹, најскромније варијанте, која се који пут опасно приближавала граници баналности. Њихово необично предадно, истрајно, па чак и фанатично стварање дије увек досезало до праве уметности, али је остало као сведочанство о особеним процесима који су успоравали развој ликовне културе на правцу главног тока њене европеизације. Као протагонисти сликарства које је било својеврсна одбрана угроженог православља и националног српског бића, Лазовићи су вишезначни феномен културног и духовног идентитета српског народа. Њихово дубље и свестраније изучавање значило би потпуније откривање наше духовности, чијем су истрајавању у најтежим временима ови непоновљиви иконописци допринели веома много. Као одраз свог времена и његове особене духовне и друштвене свести, Лазовићи су у нашој историји уметности и културе оставили неизбрисив траг, чије осветљавање допринеси бољем разумевању сложених прилика на овом делу Балкана, у којима су дуго изостајали прави подстицаји за модернизацију уметничких облика, али се и истрајно неговала свест о при-

падности православном свету и потреби за оданошћу традиционалном уметничком стваралаштву. Дечани су споменик у чијим се слојевима можда најбоље може осетити дубина трага који су својим делом оставили Лазовићи као вишестрани ствараоци чији је идентитет одредило једно време и његови неумитни захтеви као преломне епохе у историји српске уметности.

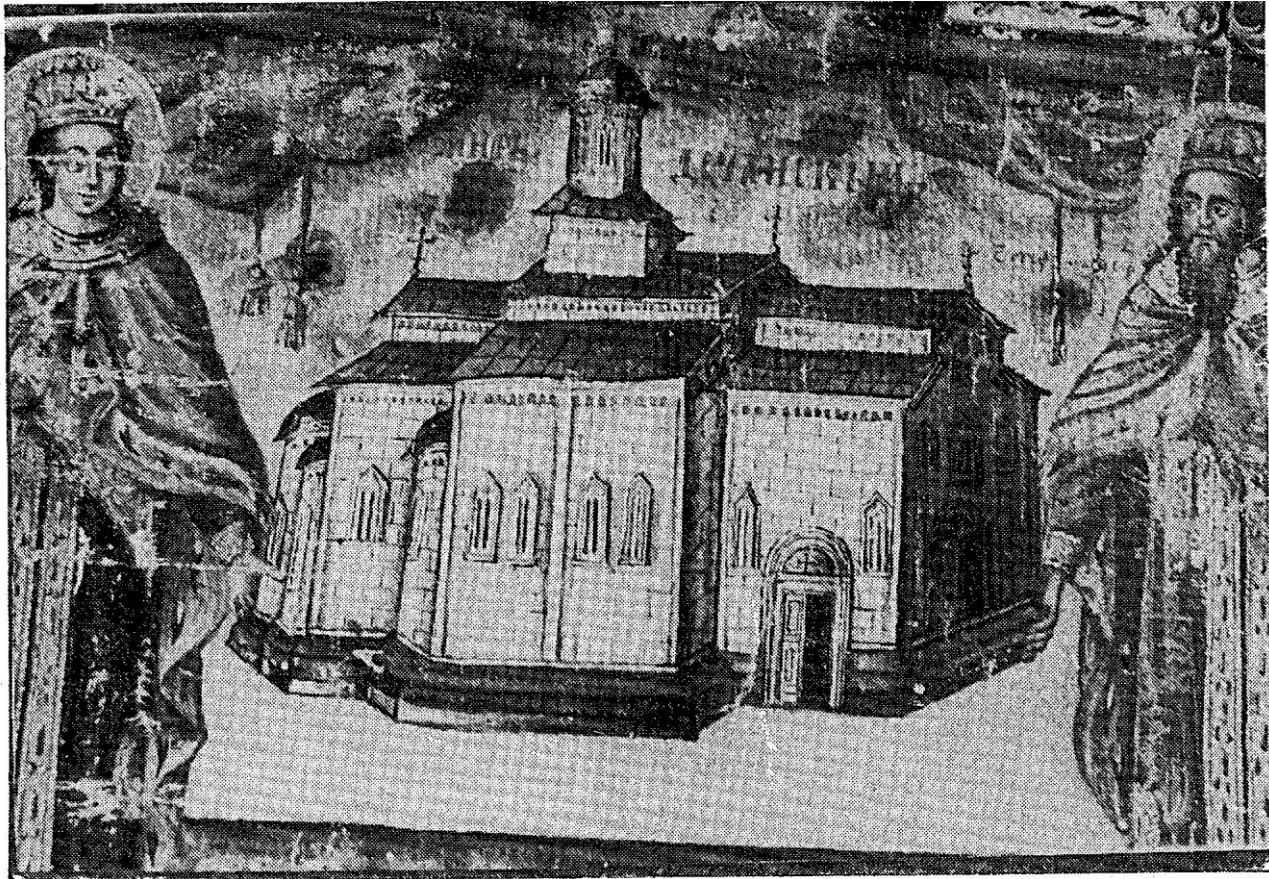
Као свестрани и делотворни ликовни рукоделци, Лазовићи су у Дечане дошли по жељи Хаџи-Даниловој д Хаџи-Захаријевој да обаве велике послове у тренутку када су се стекли углавном повољни економски услови. Према сачуваним сведочанствима, данас можемо да реконструисамо само један, додуше већи део њихове обимне делатности у манастиру. Проучавајући манастирску ризницу, Мирјана Шакота је била највише у прилици да открије драгоцене податке о уделу Симеона и Алексија не само у обнови ризничних вредности него и у проширивању њеног инвентара изградом и декорацијом нових предмета, који су до данас очувани, насталих по наруџбини приложника и вољом дечадских духовника. Резултати њених испитивања указују да чињеницу да је број њихових рукотворина и старих сликарских дела на чијој су обнови радили био, свакако, већи него што то казује количина очуваног материјала. Никада се, вероватно, и неће сазнати укупан допринос ових мајстора на обогаћивању дечанске ризнице, јер су исцезла писана сведочанства о њиховом раду, а по свој прилици заувек су нестала нека дела чији су они били творци. Па ипак, упркос свему, данас смо у стању, на основу сачуваних доказа да утврдимо на чему су све ова два марљива и прилежна сликара радила у краљевој задужбини. У целини посматрано, сликарска активност Лазовића у Дечанима дошла је до израза на илуминацији рукописа и других документа, да декорисању дрвених предмета, поправци или, условно речено, рестаурацији старих икона и фресака, на сликању појединачних икона и двају великих дуборезбарених иконостаса.

Смело би се помишљати да је Алексије Лазовић као илуминатор имао више посла него што то сведоче илустрације, односно портрети трију личности на рукопису *Акатиста Стефана Дечанског*. Овај рукопис, по садржини служба Дечанског са акатистом, написан је 1812. у дечанском скрипторијуму³⁰. Наручили су га архимандрит Хаџи Данило и игуман Хаџи Захарије³¹. Минијатуре са представом поменутих донатора и Стефана

²⁶ в. Ј. Ђурић, *Пећка патријаршија*, Београд 1990, 334, претпоставља да су ови сликари бар у три наврата боравили у Пећкој патријаршији, и то у време кад су сликали иконостасе у Дечанима.

²⁷ До њих је дошла М. Шакота, годинама истрајно радећи на изучавању ризнице манастира Дечана, чији су резултати у допунама овог рада обилно коришћени.

²⁸ Они су сликали иконостасе на широким пространима од Шибеника до Крагујевца и од Мостара до Дечана, трудећи се да на различите начине, зависно од наручилаца за које су радили, задовоље укус православне средине, у чему су углавном успевали. Уп. Р. Станић, *Сликарска делатност Симеона Лазовића у ужичком крају*, 96.

Сл. 4. Парусија, 1817—1819, минијатура са представом дечанске цркве, рад Алексија Лазовића

Fig. 4. La Seconde venue du Christ annonçant le Jugement Dernier, miniature contenant la représentation de l'église de Decani, exécutée par Alexis Lazović entre 1817 et 1819.

Сл. 5. Икона „Смрт и опело краља Стефана Дечанског“, четврта деценија XVII века, обновио 1813. Симеон Лазовић

Fig. 5. «La Mort et les Funérailles du roi Etienne Decanski», quatrième décennie du XVIIe siècle, icône restaurée en 1813 par Siméon Lazović

Дечанског сликао је Алексије 1813, што показује његов потпис на ободу минијатуре краља Дечанског **Алѣѣи оѣ**³². До извесне мере репрезентативно-парадни портрети Хаѣи-Данила, дуговечног архимандрита и скевофилакса, што значи ризничара, и енергичног и знатно млађег игумана Хаѣи-Захарија веома су занимљива остварења. Спадају међу ретке портрете сликане по моделу чији је аутор Алексије. Две заслужне личности—Данило кога су називали „другим ктитором дечанским“³³ и Захарије, ословљаван као Захарије Дечанац, приказани су по узору на савремене портрете уз доста реалистичних црта, чак и са акцентима карактеролошког одређења. Жанрсцене У другом плану портрета, представљене скицуозно, шематски недовољно спретно у погледу перспективе, одају заслуге једног и другог дечанског ктитора. Наиме, на десној страни поред фигуре Хаѣи Данила насликан је архимандрит у седећем ставу како надгледа радове на обнови манастира, чиме су се желеле овековечити Данилове ктиторске амбиције и доприноси. Хаѣи Захарије, упамћен по својим брижним настојањима и трудољубљу да обнови старе иконе и изради нове иконостасе, насликан је као личност нешто продуховљенијег и отменијег изгледа, али и са детаљем у позадини његовог портрета где су приказани сликари који на доклату конака израђују иконе.³⁴ Са несумњивим документарним вредностима, ове минијатуре, које нису сасвим лишене ликовне коректности, остају као вишезначно сведочанство о прошлости Дечана и тематској разнозначности Алексија Лазовића.

У недоумици где сврстати један илустрован и изванредно интересантан документ који је у целини уобличио Алексије, истичемо га не само због лепоте минијатуре већ и из других важних разлога. Реч је о познатој парусији коју је од Алексија наручио архимандрит дечанског мадастира.³⁵ Парусија је писана и сликана темпером на хартији величине 132 × 49 см постављеној платном. Из садржине читко писаног текста сазнаје се да се Хаѣи Данило са братством Дечана обраћа архимандритима, игуманима, свештеницима, лаичким угледницима и свим православним хришћанима да се преко носиоца ове парусије игумана Хаѣи Захарија, који собом носи часни крст, мошти св. Саве и св. Никите, упишу као дародавци са прилозима како би се манастир извукао из дуга у који је запао предузимајући велике радове на препокривању цркве оловом, облављању иконостаса, изградњи обимних манастирских зидова, Подизају велике трпезарије, куле и келија „како је и преже било“. Парусија је промишљено и вешто украшена минијатурама смештеним дуж свих њених ивица. Минијатуре се састоје од представе дечанског храма са царем Урошем и краљем Стефаном Дечанским, затим грбова јужнословенских земаља и низа других симболичних предмета. Сликане живо и полетно, ове илустрације заједно са текстом чине динамичну декоративну целину веома уједначену по натпросечним цртачко-колористичким својствима. По живости и

звучности употребљених боја, одштој концепцији и извођењу, овај документ буди одређену радост и оптимизам, а целином свог изгледа делује свечано и веома допадљиво. На дну парусије, између два грба, налази се запис писца и илуминатора

Алѣѣи Лазовић рѣкою своєю сопнса у манастирѣ Дечанѣхъ. Сасвим на ивици стоји други, нешто оштећен запис латиницом: *Aleksie pitore ilirico rasiciski opšti moler rodом od Bielo Pole.* Парусија је вероватно настала између 1817. и 1819. године и има несумњив историјски значај за прошлост Дечана и познавање уметничких и духовних прилика у манастиру³⁶.

²⁹ Д. Медаковић, *Манастир Савина, велика црква, ризница, рукописи*, 57—58.

³⁰ М. Шаkota, *Дечанска ризница*, 66.

³¹ В. Петковић, Ђ. Бошковић, *нав. гело*, 15. Овде су први пут објављени портрети хаѣи Данила и игумана Захарија (сл. 9 и 10).

³² М. Шаkota, *Два илуминирана рукописа из XVIII—XIX века у збирци манастира Дечани*, 62.

³³ Исто, 63.

³⁴ М. Шаkota, *Дечанска ризница*, 312, 315.

³⁵ Овај документ први пут се спомиње у Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, Пећ 1927, 40.

³⁶ М. Шаkota, *Дечанска ризница*, 66, 423. Шири осврт на овај документ као историјско сведочанство и ликовно остварење дао је Б. Вујовић, *Уметност обновљене Србије*, 240—241, сл. 22, 60, 62. Парусија, без сумње, заслужује већу пажњу с обзиром на њен вишеструки значај. Зато ћемо се осврнути на извесне важније појединости, па потом донети препис текста у целини, без икаквих интервенција како би се пренела његова веродостојност. На траци која уоквирује текст и представу цркве манастира Дечана, цара Уроша и Стефана Дечанског, насликана су, као што је већ објављено, 24 грба, који означавају следеће земље и области: **Хвалѣа, Сербѣа, Кроација, Рарѣза, Далмација, Дарданија, Херцегвѣина, Дакѣа, Босна, Алѣанија, Стѣрѣа, Греческаја, Главонѣа дѣнаска, Сѣпѣр, Рациа, Трѣвалѣа, Истрија, Дѣподѣа, Фесалија, Сѣрѣија, Кѣрманѣа, Болгарѣа, Лабѣрѣеско Цѣрство ѡ Нѣаланѣ ѡстављено.** При грбова и исписивању назива земаља и области које они представљају, А. Лазовић се непосредно користио Жефаровићевом *Стематологијом* (уп. Д. Давидов, *Стематологија, изображенија оружјѣ илѣричѣских*, Нови Сад 1972, 13—40).

Пре почетка текста парусије налазе се два утиснута кружна печата неједнаке величине, који су уоквирени црвено-златним венцем. Мањи печат, пречника 3,5 см, у средини има

лик Стефана Дечанског (**С. Стефанъ Дечанскѣ**) представљен до испод појаса у краљевској одежди са златном круном на глави. Около је текст: **+ Сѣй печатъ манастира Дечанскаго.** Други печат, пречника 5,5 см, у средини има ставу св. Тројице. Около је текст који гласи: **Храм Стѣя Троицы обители дечанскѣ свѣхъ Стефанъ.**

Текст парусије је брижљиво исписан црним мастилом у шездесет и два реда. Он гласи:

Иже всѣмъ повсюдъ во бѣгодати прѣстагъ дѣа живѣшнѣмъ, и во бѣгочѣтѣи сѣающѣмъ православнѣмъ хрѣтианѣмъ, ко височайшѣмъ и прѣпочтенѣишѣмъ чинѣ цѣрковномъ воевѣкомъ лѣствѣ, високѣпрѣвѣщенѣишѣмъ и словесѣишнѣмъ гѣдиномъ гѣдиномъ митрополитомъ и епѣкопомъ и прѣчѣишнѣмъ архимандритомъ, прѣдѣишнѣмъ игѣменомъ и проѣзѣменомъ ѣроломномъ же и монахомъ бѣгоговѣннѣмъ прѣтопрѣзвитеромъ поповѣдомъ и дѣконѣмъ, и подѣишѣмъ бѣгороднѣмъ израдинѣмъ гѣдаромъ ѡвоѣмъ кнезѣвомъ же и кнезѣвомъ и почтенѣороднѣмъ гѣдаромъ хѣжѣмъ тѣрговѣнѣмъ занѣтѣишнѣмъ всѣмъ рѣфѣтамъ, ѡрачѣмъ и копачѣмъ и всѣмъ православнѣмъ хрѣтианѣмъ великѣмъ и малѣмъ вѣрѣтающѣмъ повсюдъ ѡ пѣрѣвѣхъ даже до послѣднѣхъ, всѣмъ, икоѣгождо съ поклѣностѣю достоѣнаго тѣтѣла, долготѣенствѣнаго и бѣгополѣчнаго здравѣа сѣшѣвнѣмъ и спасѣнѣмъ ѡ гѣда бѣа просѣишѣ и желѣишѣ:

Понѣже изѣвѣстнѣмъ бѣди вашишѣмъ хрѣтианѣмъ во какоѣхъ вѣдахъ мѣи и стѣаа свѣтѣла сѣа дечанскаа и дѣже и чѣдѣотѣорнѣа мѣишѣи почѣваѣотъ стѣагѣмъ и славногѣмъ Великѣмъ мѣченѣишѣмъ иже во цѣрѣхъ Сѣрѣвскѣхъ краља Стефанѣа дечанскаго оуѣрѣша третѣишѣмъ освѣтаѣенѣмъ

Посао на обнови дечанских икона није заоби-шао ни Алексија Лазовића, иако се, изгледа, више бавио другим задацима. Неизвесно је колико је икона обновљена, али се има утисак да су њему поверавана теже оштећена дела. О томе сведочи одавно објављена икона са представом стојећих фигура св. Николе и св. Стефана Дечанског⁴³ и икона „Деизис“ (Христ, св. Јован и Богородица), која се доскора налазила на конзервацији у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду. Прву икону су неки истраживачи датовали у XVIII век⁴⁴ или су били у недоумици. Мирјана Ћоровић-Љубинковић је покушала да на други начин идентификује ово дело мислећи да је сликано у XVI веку, а да је њено „освежавање“ вероватно извршио Алексије Лазовић.⁴⁵ Међутим, тек је Мирјана Шаkota дефинитивно отклонила све недоумице у погледу настанка и промена на овој слици. Она је без колебања, и то, чини се, сасвим исправно, установила „да је садашњи слој иконе, који иде преко старог слоја, дело Алексија Лазовића, који је почетком XIX века сликао и пресликавао већи број икона у Дечанима“. Старији слој по њеном мишљењу припада мајстору из прве половине XVII века⁴⁶.

Веома оштећена икона „Деизис“, која је захтевала обимне конзерваторске интервенције, пружила је током њихових извођења довољно елемената да се основано претпостави да јој је аутор зограф Лонгин и да је опсежније пресликавање обавио Алексије Лазовић⁴⁷.

У сликању појединачних икона, углавном мањег формата, истакли су се и један и други сликар. Од неизвесног броја ових дела који су насликали, у Дечанима је данас преостало само три. Веома давно је скренула пажњу икона „Богородица Тројеручица“, за коју се веровало да је чудотворна⁴⁸. Њен аутор је свакако Алексије⁴⁹. Сликана је вероватно по нексм старијем, сада непостојећем предлошку икони чије је дуготрајно присуство у цркви изазивало велико поштовање монаха и верника. Овај сасвим осредњи рад млађег Лазовића шематизованих и тврдих форми, хладног и одбојног колорита, није по скромности ликовних вредности његово усамљено нити једино дело ове врсте. Сачуван је, наиме, његов диптих на чијој је једној страни приказана св. Тројица, а на другој, такође, Богородица Тројеручица⁵⁰. Да су сликане представе на овом диптиху доиста Алексијев рад показује нам веома сличан диптих из Студенице са истим мотивима, од којих је један потпуно идентичан Богородици Тројеручици⁵¹. На овом раду Алексије је 1818. године оставио свој потпис. Сва је прилика да је други у Дечанима сачуван диптих украсио Симеон⁵². У облику књиге са иконицама Богородице Одигитрије и св. Тресице диптих не улази у круг бољих Симеонових радова.

Остало је потпуно непознато да су Лазовићи у Дечанима, као и у неким другим црквама и манастирима⁵³, били запошљавани на поправци, односно обнови фресака. Судећи по томе што је, колико је до сада познато, ове послове изводио само Алексије, изгледа да је и у Дечанима то био

случај. Нису, на жалост, о своме сачувани никакви писани документи нити се било ко бавио овом врстом истраживања да би се на основу тога могле установити зидне површине и размере свих рестаураторских интервенција као и прецизно одредиле сцене и фигуре које је овај „pitore ilirico“ и „rasicijski opšti moler“ обнављао, пресликавао и досликавао. За сада једини ослонац у хипотетичном разматрању овог проблема налазимо у, додуше, несигурним и бледим запажањима сликара конзерватора који су учествовали у ранијим заштитним радовима на дечанском живопису. Радознали и заслужни сликар конзерватор и сјајан цртач фресака Бранислав Живковић упозорио нас је на могући удео Лазовића у обнављању дечанских фресака, указујући на представу Исуса Христа Пантократора у калоти кубета као пример зидне слике чији је данашњи изглед, вероватно плод накондних сликарских додавања. По његовом бледом сећању, о томе су му, вероватно, како каже, казивали Милан Лаћевић, недавно преми-нули сликар конзерватор Републичког завода Србије, који је више година руководио конзерваторско-рестаураторским радовима на дечанским фрескама као и Руфим Лазовић, један од директних потомака сликара Лазовића који је такође, за живота радио на заштити зидних декорација у Дечанима. У одсуству других подробнијих података који су се о овом проблему могли очекивати од сликара конзерватора који су раније учествовали или сада учествују у радовима на заштити дечанских сликаних декорација⁵⁴, остаје прека

⁴⁰ С. Радојчић, *Мајстори старог српског сликарства*, 73; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 20.

⁴¹ М. Шаkota, *исто*, 100, 122.

⁴² Л. Мирковић, *нав. дело*, 20, каже: „Симеон Лазовић је, можда, обновљено друге иконе у Дечанима“.

⁴³ Л. Мирковић, *нав. дело*, 49.

⁴⁴ *Исто*.

⁴⁵ М. Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас цркве Светог Николе у Великој Хочи — прилог проучавању култа Стефана Дечанског*, Старинар IX—X /1958—1959 (Београд 1959) 175.

⁴⁶ М. Шаkota, *Дечанска ризница*, 124.

⁴⁷ Ово ми је саопштио љубазно Радомир Петровић, сликар конзерватор Републичког завода, који је радио на конзервацији ове иконе. Још једном се колегијално захваљујем.

⁴⁸ Г. Јуришић, *Дечански првенци*, ... Нови Сад, 1852, 40—41.

⁴⁹ М. Шаkota, *нав. дело*, 101, 127.

⁵⁰ М. Шаkota, *исто*, 101, 135.

⁵¹ На ово је с правом упозорила М. Шаkota, *исто*, 101.

⁵² М. Шаkota, *исто*, 101, 125—126.

⁵³ Алексије Лазовић је у Доњој испосници св. Саве 1819, кад је сликао иконостас, извршио опсежну рестаурацију и досликавање фресака у приземној зони. Уп. Р. Станић, *Фреске у Доњој испосници се. Сае код Студетце*. Зборник за ликовне уметности 9 (Нови Сад 1973) 117, сл. 3 и 4; исти, *Једно непознато дело Алексија Лазовића*, 75. Алексије Лазовић је, такође, боравео у Пећкој патријаршији, поправно део живописа у Богородичиној цркви и капели Св. Николе, Уп. Б. Вујовић, *Уметност обновљене Србије*, 241. Q пресликавању делова појединих фигура у капели Св. Николе, вид. А. Етеми, *Конзервација зидног сликарства у цркви Се. Ни-коле у Пећкој патријаршији*, Старине Косова VIII (Приштина 1987), 138. Године 1831, пресликао је део живописа из XVI и XVII века у Малој цркви манастир Савине. Уп. Д. Медаковић, *Савина* ... 60.

⁵⁴ Светислав Мандић, који је две сезоне педесетих године обављао конзерваторске радове на овом споменику, и Радомир Гашић, који је учествовао у сликарској екипи

Сл. 7. Икона Богородице Тројеруцке, рад Алексија Лазовића 1813—1818. г.

Fig. 7. «La Vierge à trois mains», icône peinte par Alexis Lazović entre 1813 et 1818.

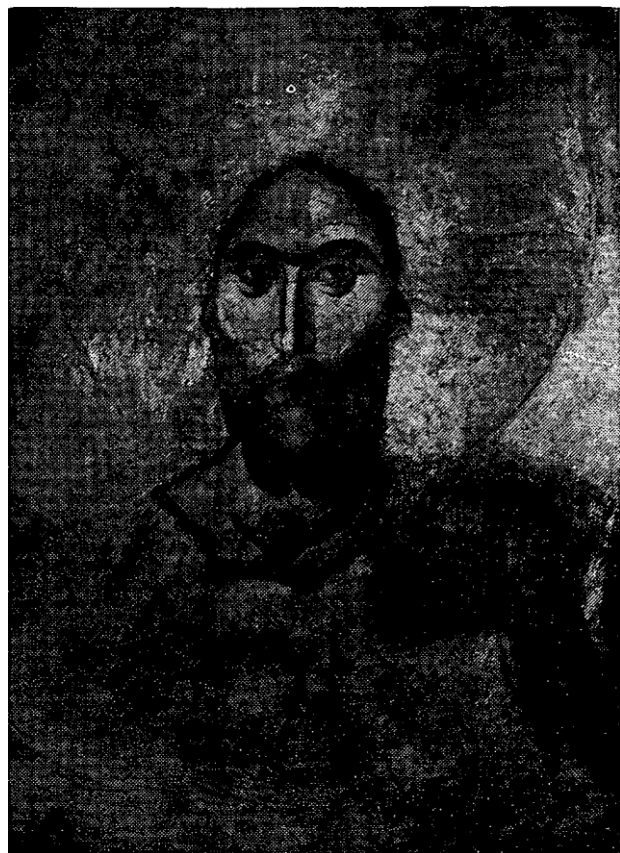

Сл. 8. Диптих са иконама Богородице Тројеручице и св. Тројице са три главе, рад Алексија Лазовића 1814—1818.

Fig. 8. Diptyque renfermant l'icône de la Vierge à trois mains et la sainte Trinité à trois têtes, peint par Alexis Lazović entre 1813—1818.

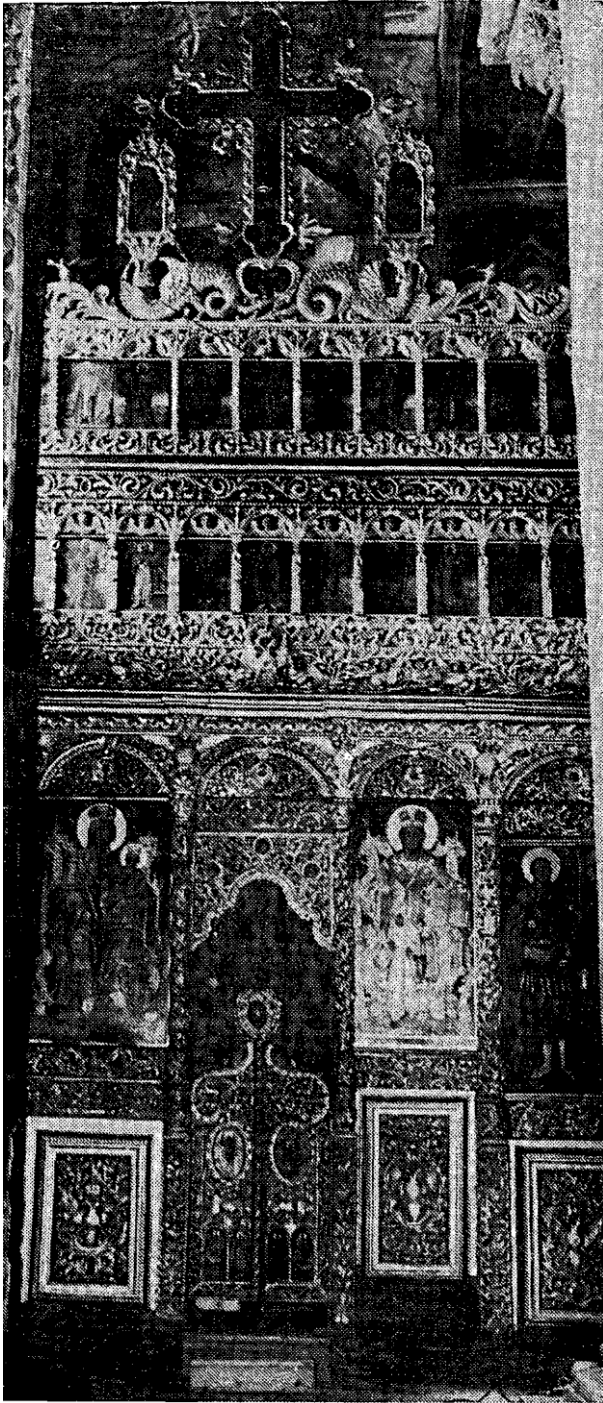
потреба да се обаве систематска конзерваторска испитивања како би се установило све што је битно око питања могућег учешћа Алексија Лазовића у обнови и преуређењу неких зидних слика у дечанској цркви. Неопходно је у првом реду, непосредно проверити да ли је Христ Пантократор у кудоли својим ликом аутентичан, или су евентуална досликавања и пресликавања заиста доцније уследила, да би се уопште могло говорити о Алексијевом „конзерваторском“ уделу на дечанским фрескама.

Да нису насликали две велике и веома добро очуване иконописне целине иконостасе у параклисима Св. Димитрија и Св. Никле, сликарска заоставштина Лазовића у Дечанима не би ни по сбиму ни по квалитету могла да сбележи последњи задажен полет у уметничком животу манастира нити да битније утиче на суд о њиховом стваралаштву. Дечански иконостаси су, без сумње, најрепрезентативнија дела у Симеонском и Алексијевом опусу, а по објективним ликовним вредностима заузимају сам врх у њиховом иначе по квалитету скромном уметничком стваралаштву. Иконостас у параклису Св. Димитрија, настао на месту где је некада била првобитна сликана олтарска преграда, заједничко је дело сва два сликара, о чему, како ћемо видети, говори очувани, натпис на престоној икони Богородице са Христом, док је иконостас у параклису Св. Николе самостално насликао Алексије. Први је завршен 1814, а други 1818. године.

Сл. 9. Исус Христос Пантократор, фреска у куполи манастирске цркве

Fig. 9. «Le Christ Pantocrator», fresque peinte dans la coupole de l'église de Dečani

Сл. 10. Иконостас у параклису св. Димитрија, оптики изглед, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. године

Fig. 10. Iconostase du parakléision Saint-Dimitri, exécutée par Siméon et Alexis Lazović entre 1813 et 1814.

ИКОНОСТАС У ПЛРАКЛИСУ СВ. ДИМИТРИЈА

Знатно већих димензија од иконостаса у капели Св. Николе, ова олтарска преграда урађена је по обрасцима развијених вишеспратних. Иконостас типичних за ово време. Састоји се од пет зона. Најнижа зона, у висини царских двери, састоји се

од три правоугаона поља уоквирена профилисаним и астрагалима украшеним рамовима. Поља су испуњена стилизованим биљним орнаментима који уоквирују представу по једног двоглавог орла са круном који заузимају доминантно место. Царске двери су изрезбарене тако што су делови између поља намењених за иконописне приказе исдуњени комбинацијом биљних орнамената и зморфних мотива. С подједнаком пажњом и брижљивошћу урађена је дуборезна декоративна орнаментика у висини друге зоне где су смештене престоне иконе. Вертикална лодела ове и доње зоне извршеда је са пет маштовито украшених стубова који носе аркадне лукове у висини изнад престоних икона, а испод којих су полукружна поља испуњена цветеликим и листеликим стилизованим мотивима. Изнад сваког капитела стуба приказана је по једна птица раширених крила. Следећа зона, у којој је приказано у посебним пољима деветнаест стојећих фигура, веома је смишљено и зналачки украшена. Ослоњена је на траку која је испуњена сложеним декоративним системом којој се састоји од више елемената. Његову основу чине флорални орнаменти у које су укомпоноване представе осам анђела, од којих два у средини држе хералдички знак у виду двоглавог орла са круном и натписом: **Домъ Невманыъ.**

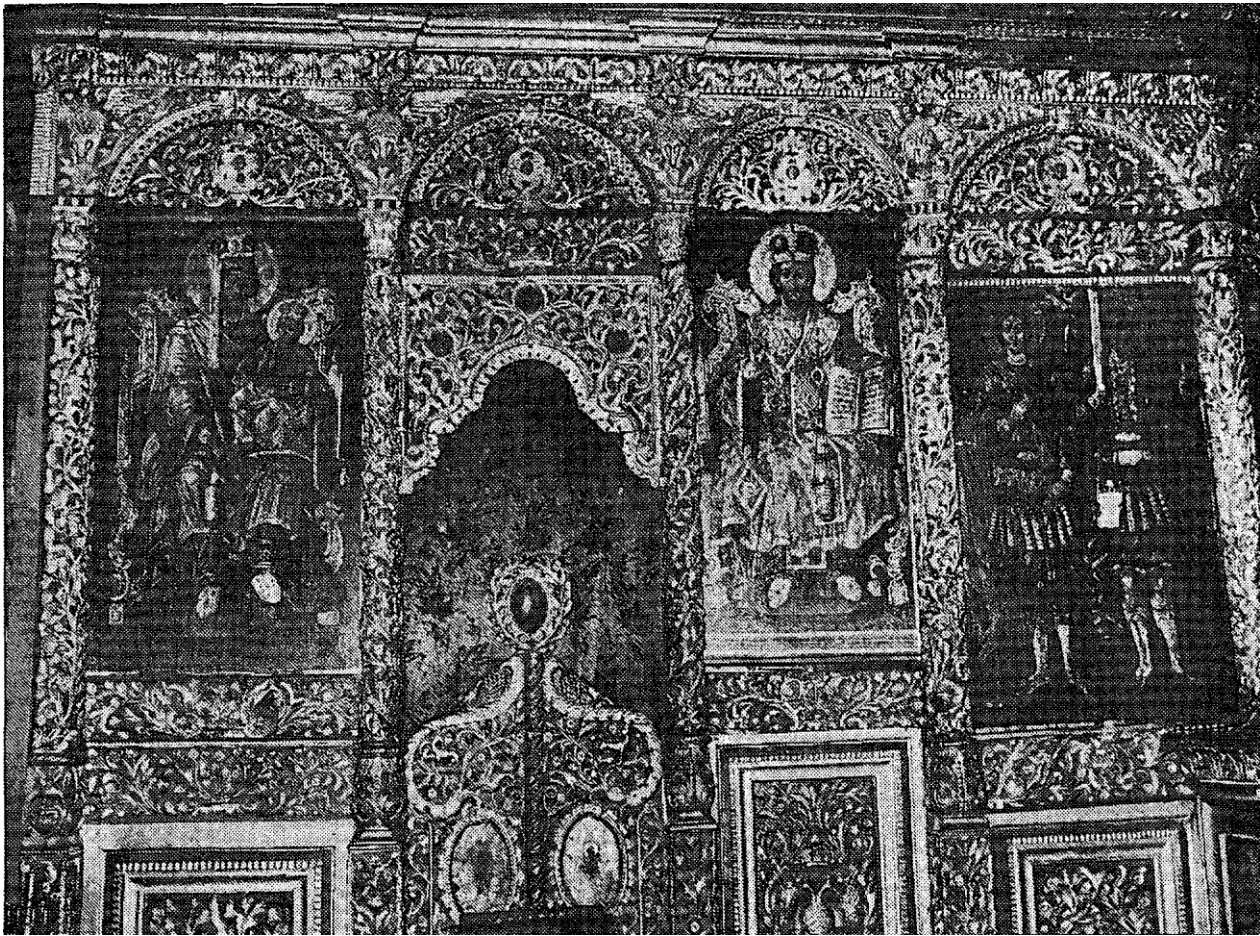
По два анђела од осталих шест држе свитке на којима је исписано: **Сѣтъ сѣтъ сѣтъ Гдѣ Савашѣъ**. Деветнаест поља оивичено је са стране стубовима у виду каријатида, а с горње стране у сваком полукружном пољу изрезбарен је по један серафим са крилима. Следећу зону испод крстова са распећем чини такође деветнаест правоугаоних поља по вертикали развојених стубовима, а горе и доле тракама допуњеним биљном орнаментиком. Највишу зону чине два крста и иконе Богородице и Св. Јована, који су ослоњени на делу испуњеном изрезбареним грифонима и птицама као и акантовим лишћем. Крстови су украшени на уобичајен начин, а кракови им се завршавају трелисним проширењем украшеним листеликим орнаментима

Царске двери (85 X 180 x 4 см).

У елипсоидном пољу, на врху где се спајају крила, насликан је полунаг Исус Христос. На левом крилу насликан је архангел Гаврило (**А. Г.**), а на десном Богородица (**МР ОѢ**), који учествују у сцени *Благовести*. Испод анђела у два кружно заобљена поља насликани су у стојећем ставу св. Никола (**С. Николай**) и пророк Давид (**С. пр. Дѣдѣ**). На десном крилу испод Богородице, такође у два истоветна поља, представљени су пророк Соломон (**С. пр. Соломонъ**) и св. Стефан Дечански (**С. в. м. Стефан кр. Дечнс.**).

Пресроне иконе

Икона Исус Христос (74 X 179x3 см)
Христ (**И. с. Хс**) је приказан као цар славе како седи на раскошном престолу. Десном благосиља,

Сл. 11. Иконостас у параклису Св. Димитрија, изглед престоних икона, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. г.

Fig. 11. Iconostase du pareclésion Saint-Dimitri, les grands icônes, exécutées par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

а левом придржава отворено јеванђеље на коме се чита текст 25 главе Јеванђеља по Матеју: **Тогда речетъ Цръ свѣтымъ ѡ дв снѣю вгѡ прїидите бл҃гсвѣннїй ѡца мѡвгѡ и т. д.**

На дну иконе, на златној траци ширине 5 см, у три реда црним словима исписано је следеће:

Свѣй тѣмпло со прѣстѣлннми инконлмъ сѣгѡв велико. м. Димитриѡ совершиѡ во дни гѣдннѡ митрополїта Іѡаннїѡ и во дни гѣдннѡ архимандрїта кїрѡ хаци Данїла а трѣдомъ гѣдннѡ ігѣмѡна двчанскагѡ кїрѡ хаци Захарїѡ. Съ семъ ѡ Хрстѣ вратнлмъ и вїша пѣмшнїци семъ тѣмплѡ нерѡмонлхъ кїрѡ Василїѡ нерѡмонлхъ кїрѡ Мѡлатнѡ. Ёгѡ да прѡсти. Мѣсѡца нѡвѡбра 2 дѡнѣ. Годѣ. 1814:.

Икона *Богородица са Христом* (88 X 148 X 3 см)

Богородица (**МР БѢ**) са златном круном на глави приказана је како седи на раскошно украшеном престолу. У десној држи скиптар, а левом придржава малог Христа (**Ис Хс**) који са царском круном на глави десном благосиља, а у левој држи зелену куглу. При дну је црним словима на златној траци исписано

Сн тѣмпло Ізѡбразыѡ свѣщѣнно ѡврѣѡ Снмѡнѡ са снѡмъ ѡгѡ Мѡлѡнѡмъ родѡм ѡ Бѣлѡполѡ. год 1814. Натпис је исписан у једном реду.

У истом реду где су престоње иконе налазе се иконе:

1. Св. Георгије и св. Димитрије, 2. Св. Сава и св. Симеон, 3. Архангел Михаило и 4. Архангел Гаврило.

Икона *Св. Георгије и св. Димитрије* (94 X 148 X 3 см)

Св. Георгије (**СѢтѡй вѡлнкоѡчнѡк Гѡѡргѡн**) и св. Дитрије (**СѢтѡй вѡлнкоѡчнѡк Днмнтрѡн**) приказани су у стојећем фронталном ставу. У рукама држе крст и копље.

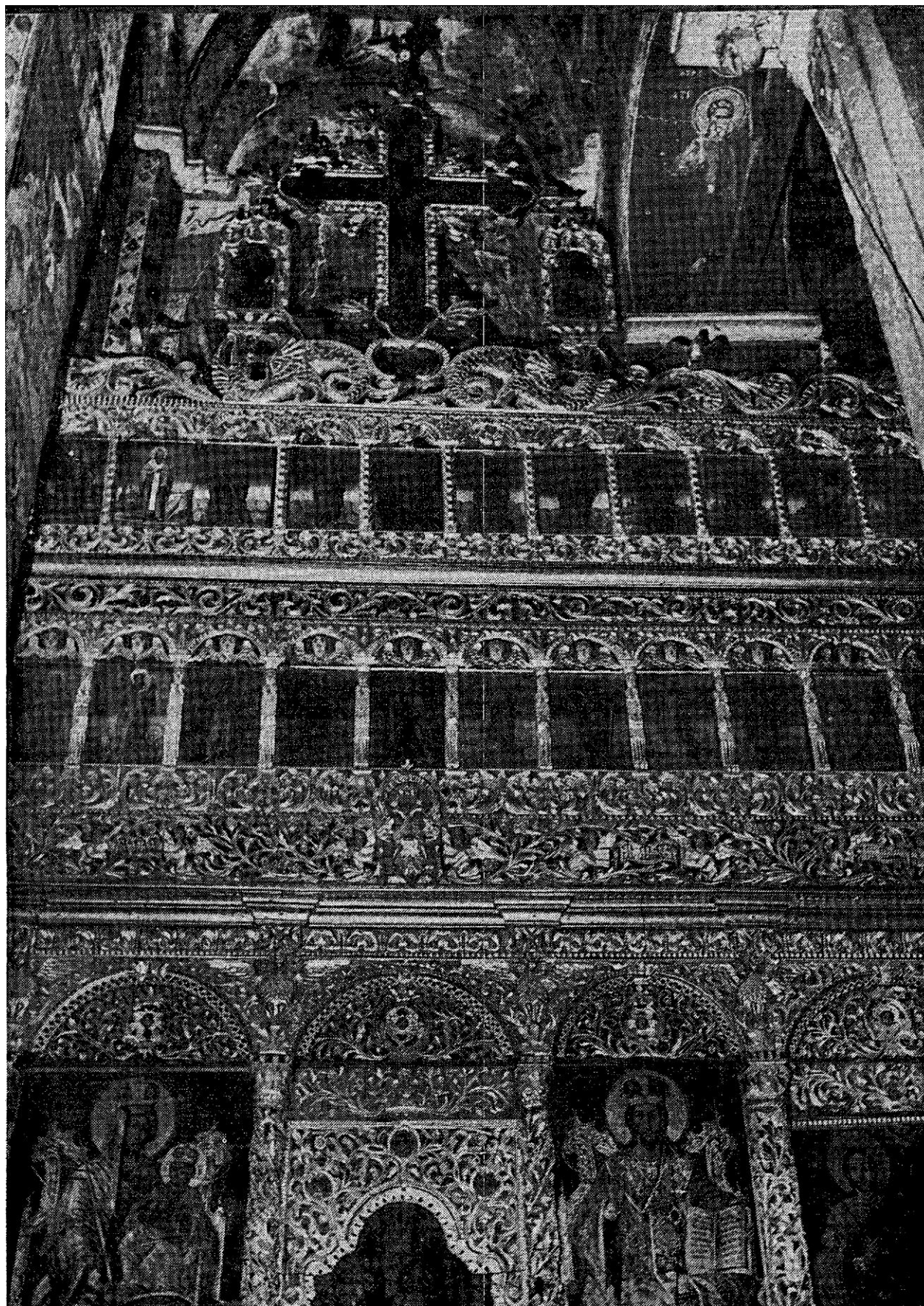
Икона *Св. Сава и Св. Симеон* (78 X 151 X 3 см)

Лево је приказан св. Сава (**СѢтѡ Сѡвѡ архнѡпнск. сѡрѡвскїѡн**) у раскошној архијерејској одепи а, десно св. Симео (**СѢтѡ цар Снмѡн сѡрѡвскїѡн мѡнахѡ**) одевен у великосхимничку одећу. Св. Сава десном благосиља, а у левој држи затворену књигу, док св. Симеон у десној има крст и скиптар, а у левој развијен свитак с уобичајеним текстом из Псалама Давидових:

Прїдите чѡда послѡшантѡ мѡнѡ стѡрахъ гднїю нѡвѡчѡ вѡсѣ кто вѡстѣ чѡлѡвѣкѡ хотѡнї жнвѡтѡ...

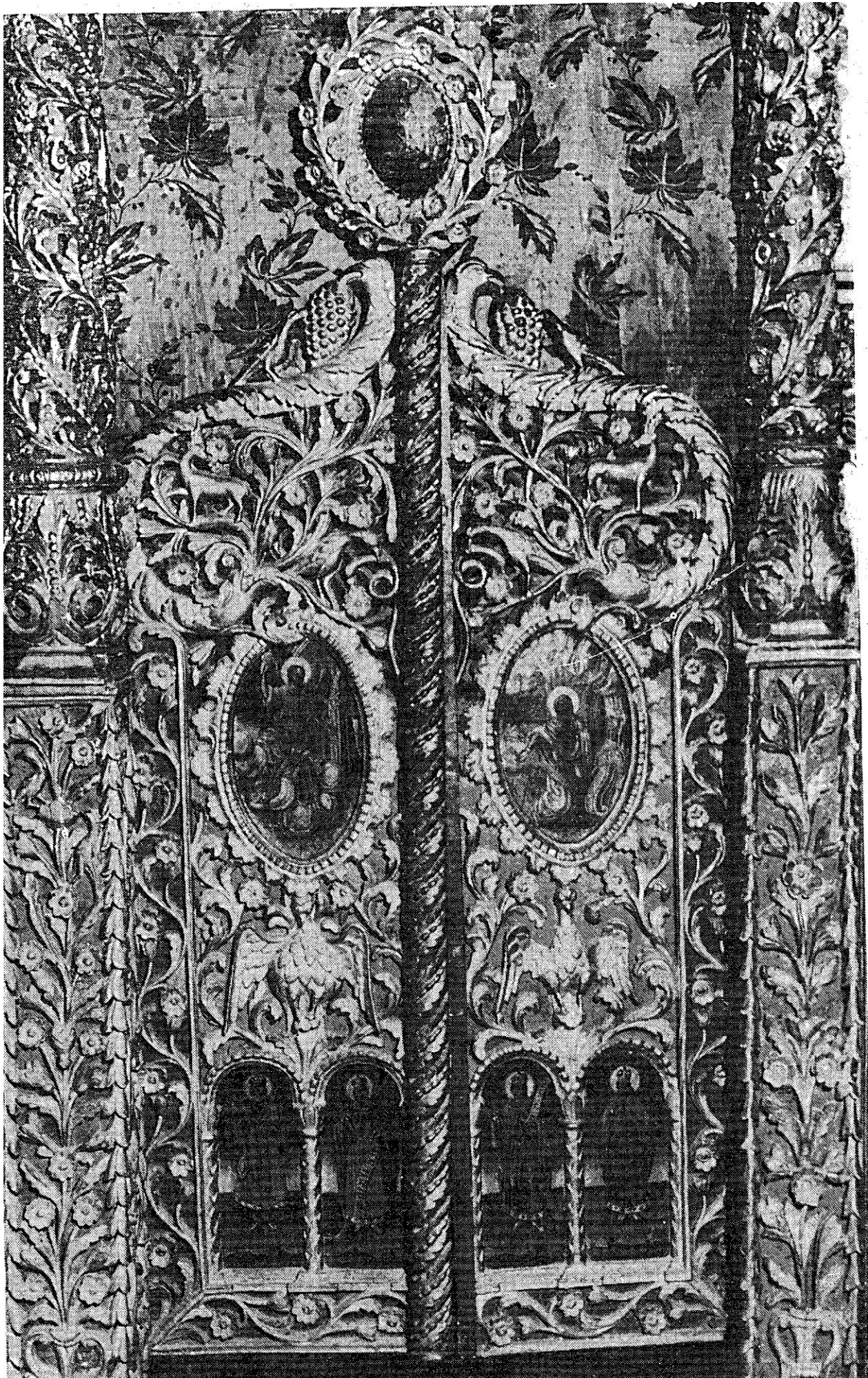
Изузгтно значајан натпис на овој икони исписан је при њеном дну, на тролнском пољу:

Блгѡсло-вѡннѡмъ и повѡлѣнїѡм гдннѡ гѣдннѡ хаци Данїла архн-мандрїта ѣтѡ дѡчанскагѡ годѣ 1813 попѣ Снмѡнѡмъ рѡзѡю и Мѡлѡнѡмъ.

Сл. 12. Иконостас у параклису Св. Димитрија, изглед горњег дела, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. г.

Fig. 12. Iconostase du pareclésion Saint-Dimitri, partie supérieure, exécutée par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

Сл. 13. Иконостас у параклису Св. Димитрија, царске двери, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. г.

Fig. 13. Iconostase du parecclésiion Saint-Dimitri, porte royale, exécutée par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

Сл. 14. Иконостас у параклису Св. Димитрија, престопа икона Богородице са Христом, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. г.

Fig. 14. Iconostase du pareclésion Saini-Dimitri, grande icône représentant la Vierge à l'Enfant, peinte par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

Икона Св. архангел Михаило (103 X 261 X 3 см) На овој највећој икони на иконостасу приказан је архангело Михаило (Сѣѣ архангелъ Михаилъ) у стејећем ставу и ратничкој одећи. У десној држи мач, а у левој ланац којим је окован сатана Луцифер. На жутој траци у три реда исписан је натпис следећг садржине: Изволеніемъ бжјим и посѣщев-

Сл. 15. Иконостас у параклису Св. Димитрија, престопа икона Ијуса Христа, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. г.

Fig. 15. Iconostase du pareclésion Saint-Dimitri, grande icône représentant le Christ, exécutée par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

нїем сѣгашъ дѣа в'трѣцѣ снѣ северное тѣмплѣ и црскїа двѣри сошрѣжшасѣ и обкрасїшасѣ молитвами сѣгашъ црѣ Стефана здѣ почивающагѣ ва дни гѣдїна архимандрита Данила а трѣдомъ иждивенїемъ преподобношагѣ ігѣмена мѣста сѣгашъ свѣг киръ хаци Захарїѣ со вратѣлами а семѣ обрѣзѣ сѣгашъ архангела вїстѣ ктиторѣ гдѣарѣ Петарѣ и снїѣ егѣ Стоянѣ ѿ Прїзрѣнѣ

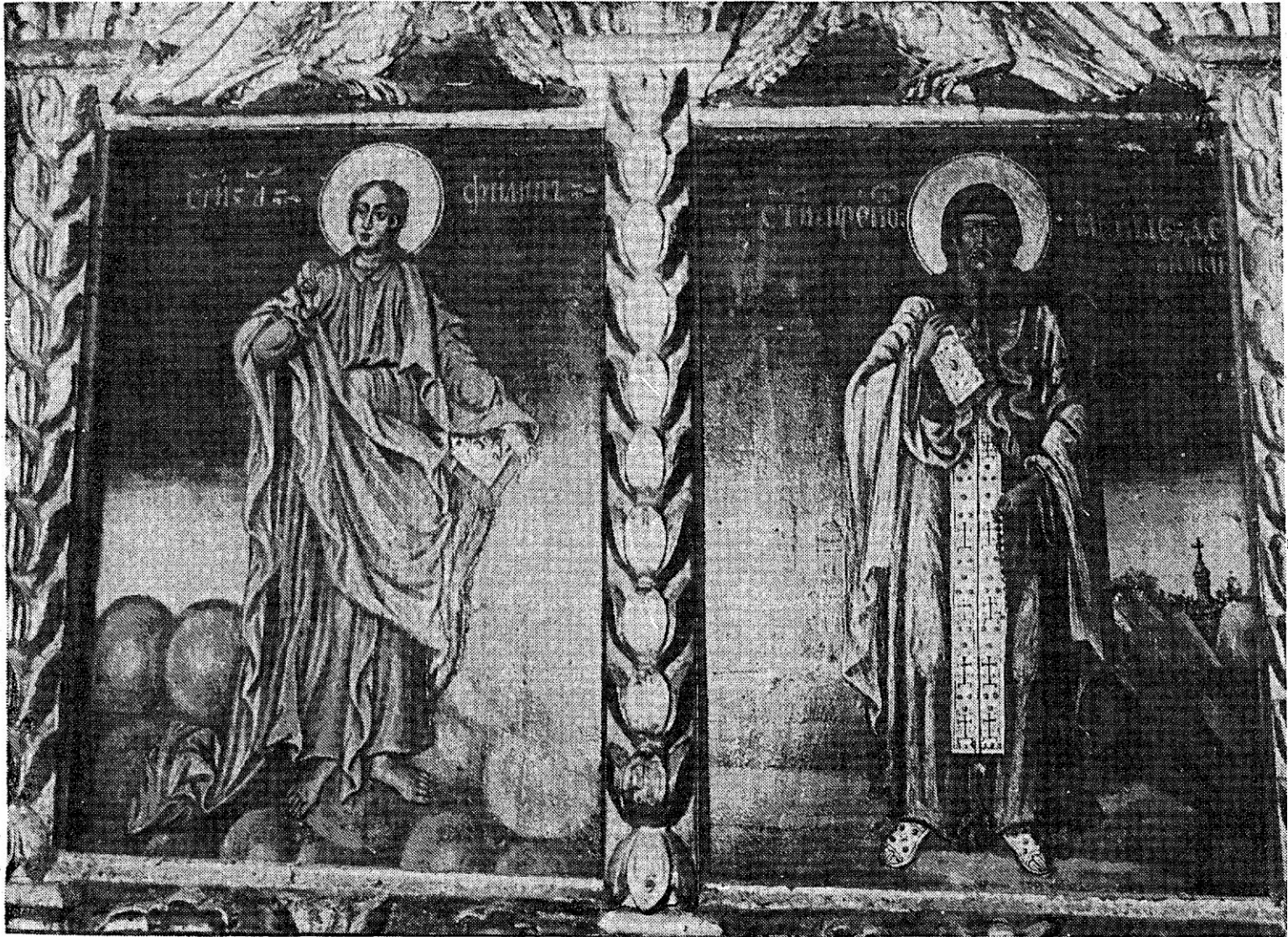
Сл. 16. Иконостас у параклису Св. Димитрија, престопа икона св. Саве и св. Симеона, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. г.

Fig. 16. Iconostase du parecclesion Saint-Dimitri, grande icône représentant saint Siméon et saint Sava, peinte par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

Сл. 17. Иконостас у параклису Св. Димитрија, престопа икона арханђела Михаила, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. г.

Fig. 17. Iconostase du parecclesion Saint-Dimitri, grande icône représentant l'archange Michel, exécutée par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

Сл. 18. Иконостас у параклису Св. Димитрија, иконе се. Филипа и св. Јанићија Девичког, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. г.

Fig: 18. Iconostase du pareclésion Saint-Dimitri, icônes représentant saints Philippe et Joanne de Devič, peintes par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

за своје здравље и пред дванаест својих родитељи њ рожтва Хрѣта луди 1814. индикта љ лица ѡанѡарѡа.

Икона Се. архангел Гаврило (152 x 62 x 3 см)

Насликан у стојећем ставу, арханђео Гаврило (Сѣи архангелъ Гаврилаъ) у десној руци држи куглу, а у левој цвет. У дну, у пољу четворолисног облика исписан је текст:

Трѡдомъ и настољнием гѣдина
гѣдина хадѡ Захарѡв ѡгъмена .ѡ. дѡчанскаго со бра-
тнѡю. год. 1813.

У зони изнад престоних икона налази се деветнаест мањих икона са представом стојећих фигура апостола, српских светитеља, Богородице и св. Јована Претече. Све иконе имају приближно димензије 38 x 48 x 4 см. Слева надесно, размештене су како следи:

Се. апостол Андреј (Сѣи апос. Андрей) насликан је с књигом у десној руци, а левом придржава химатион.

Св. јеванђелист Лука (Сѣи еуг. Лука) приказан је како левом руком придржава отворену књигу на којој се чита почетак прве главе Јеванђеља по Луци: **Понеже оубе мнози начаша чинит...**

Св. Стефан Првовенчани (С. колѡъ Стефан првовѣнча..) У десној руци држи крст, а левом додирује скиптар који је на столу прекривеном декорисаном тканином.

Св. Богородица (МР ѠѢ) у зеленој хаљини и црвеном мафорију са рукама прекрштеним на грудима.

Св. Анастасија царица (С. Анастасија царица) Приказана у пејзажу са представом архитектуре црквених зграда. У десној држи крст, а у левој свитак са текстом: **Ксе ѡпованѡе мѡв на ти возлагаю мѡи бѡжѡа сохраними под кровомъ твоимъ и не забѡ...**

С. Јован Прешеча (Сѣи ѡѡ Повѡтѡча) у левој руци држи свитак са текстом: **Покайте сеѡ прѡближѡ сеѡ црѡство ѡбснѡе...**

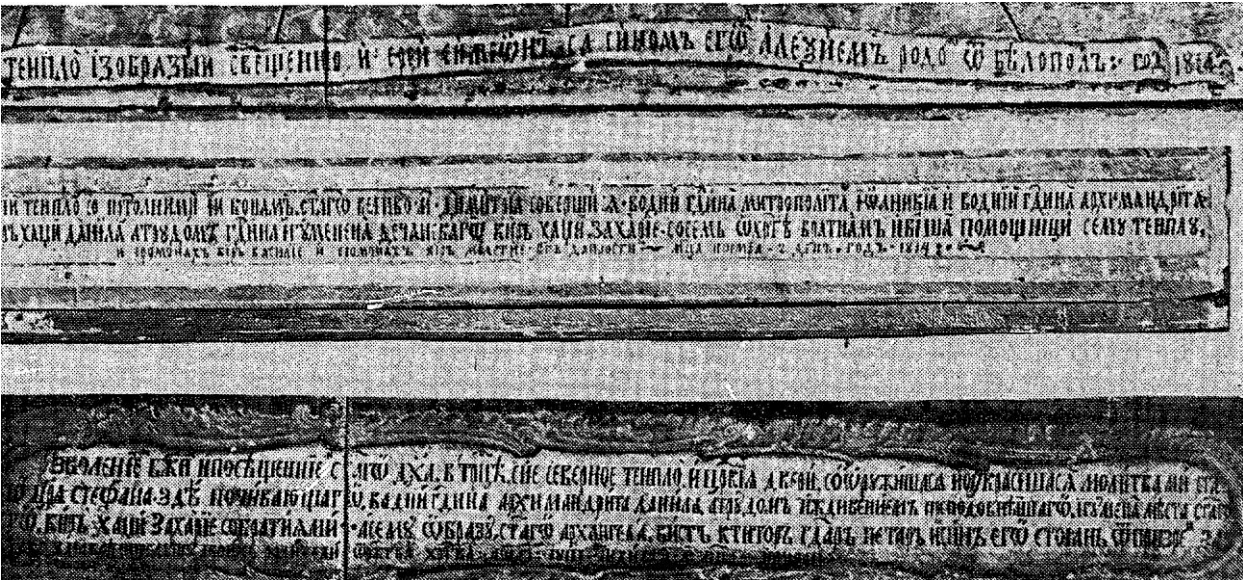
Сл. 19. Иконостас у параклису Се. Димитрија, икона се. цара Уроша Српског, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813-1814. г.

Fig. 19. Iconostase du parecclésion Saint-Dimitri, icône représentant le saint roi Ouzo de Serbie, peinte par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

Сл. 20. Иконостас у параклису св. Димитрија, икона св. Василија Острошког, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813-1814. г.

Fig. 20. Iconostase du parecclésion Saint-Dimitri, icône de saint Basile d'Ostrog, peinte par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

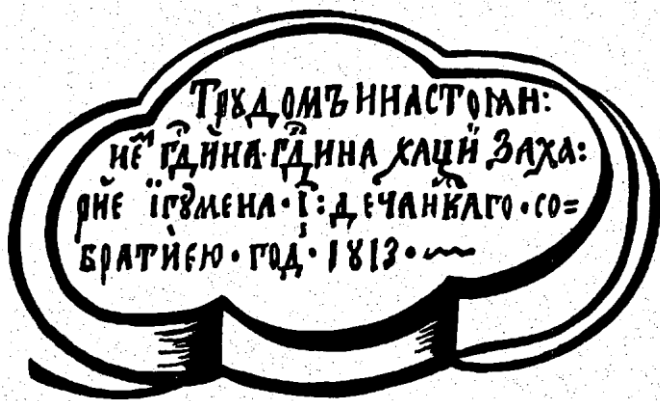
Сл. 22. Иконостас у параклису Се. Димитрија, записи на иконама Богородице са Христом, Исуса Христа и арханђела Михаила

Fig. 22. Iconostase du parecclésion Saint-Dimitri, inscriptions sur les icônes de la Vierge à l'Enfant, de Jésus Christ et de l'archange Michel, exécutées par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

Сл. 21. Иконостас у параклису Св. Димитрија, икона св. Никодима архиепископа српског, рад Симеона и Алексија Лазовића из 1813—1814. г.

Fig. 21. Iconostase du parecclesion Saint-Dimitri, icône de saint Nicodème, archevêque serbe, peinte par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

Сл. 23. Иконостас у параклису Св. Димитрија, запис на икони арханђела Гаврила

Fig. 23. Iconostase du parecclesion Saint-Dimitri, inscription sur l'icône de l'archange Gabriel, exécutée par Siméon et Alexis Lazović au cours des années 1813 et 1814.

Св. апостол Павле (Сѣти апоѣ. Павла) са отвореном књигом у левој и исуканим мачем у десној руци.

Св. јеванђелист Матеј (Сѣти свѣг. Матѣи) са јеванђелем у десној руци, а левом у ставу адорације.

Св. јеванђелист Марко (Сѣти свѣг. Марко) у чијим је рукама отворено јеванђеље са исписаним текстом: **Зачало свѣгліа Исѣ Христа бжја.**

Св. јеванђелист Јован (Сѣти свѣг. Јован) са перушком у десној и свитком у левој руци, на коме се чита :

Братѣе вѣа никто же нигдѣ же видѣ аще дрѣгъ дрѣга любим вѣгъ в нас прѣвиваетъ всемѣ.

Св. апостол Јаков (Сѣти апоѣ. Јаков) са затвореном књигом у левој и са десном шаком на прсима.

Св. краљ Стефан Штиљановић (Краљ Стефанъ Шил.) у краљевској одежди са крстом у левој и скиптром у десној руци.

Св. Никодим архиепископ српски (Св. Никодим архиепс. свѣс.) у архијерејској одећи који десном благосиља, а у левој држи отворену књигу са текстом:

Изъ всм двѣрѣ мною аще кто видѣтъ спасѣтъ се видѣтъ и изидѣтъ.

Св. Сава II архиепископ српски (Св. Савво II архиепс. свѣс.) одевен у раскошну архијерејску одежду са жезлом у десној и затвореном књигом у левој руци.

Св. преподобни Теоктист (Св. прѣподѣб. Теоктист) у монашкој одећи са скиптром у десној руци.

Св. краљ Милутин српски (Св. краљ Милѣтинъ свѣс.) у краљевској свечаној одећи са златним крстом у левој и скиптром у десној руци.

Св. Арсеније архиепископ српски (Св. Арсеније архиепс. свѣс.) у архијерејској одежди са високим штапом у левој и крстом у десној руци.

Св. Данило архиепископ српски (Св. Данила архиепс. свѣс.) десном благосиља, а левом држи затворену књигу.

Во время шно стѣи съ на мѣстѣ равнѣ и народѣ ученикѣ его и мнѣжество.

Св. Максим архиепископ српски (Св. Максима архиепс. свѣс.) десном благосиља, а у левој држи затворену књигу.

Следећих деветнаест икона, чији су светитељи осим Христа приказани као стојеће фигуре, смештено је у зони испод крста са Христовим распећем. Њихова величина (34,5 X 47 X 4 см) истоветна је за све иконе, које се слева на десно нижу следећим редом:

Св. Власије (Сѣти свѣс. мѣ. Власѣ) приказан у архијерејској одежди како десном благосиља, а у левој држи затворену књигу.

Св. Василије Острошки (Сѣти Василије Острошки) представљен у владичанској одежди како стоји пред манастиром држећи у левој руци затворену књигу.

Св. апостол Тома (Сѣти а. Тома) у десној држи перушку, а у левој отворену књигу.

Св. Мина, Виктор и Викентије (Сѣти м. Мина, в. м. Викторъ, Сѣти в. м. Викентије) приказани су како у рукама држе крст, а Викентије још и исукани мач у левој руци.

Св. апостола Вартоломеј (Сѣти ѓ. **Вартоломеј**) у левој држи затворену књигу, а десну повио у лакту.

Св. апостола Филип (Сѣти ѓ. **Филипъ**) десном благосиља, а у левој држи затворену књигу.

Св. преподобни Јанићије Девички (Сѣти првпѓд. **Дникѣ девички**) приказан испред манастира у монашкој одећи са затвореном књигом у десној руци.

Св. Харалампије (Сѣти сѣвѣно. мѣ. **Харалам.**) десном благосиља, а левом држи затворену књигу.

Св. мученик Антип (Сѣти сѣвѣно. мѣ. **Антипъ**) у архијерејској одећи десном благосиља, а у левој држи отворено јеванђеље са текстом који гласи:

Бѣ есте свѣтъ мѣра не можетъ градъ оукритися верхъ горы стоя. Ниже вжигаютъ свѣтильника и поставляютъ его.

Св. мученик Трифун (Сѣти мѣк. **Тонѣвнъ**) у десној држи крст, а левом показује на њега.

Св. кнез Лазар (Сѣ. **кнезъ Лазаръ сѣрб.**) приказан у раскошној царској одећи са златном круном како у десној руци држи своју одсечену главу, а у левој скиптар.

Св. краљ Урош Рапави (Сѣ. **Урошъ краљ Рапави**) насликан на сличан начин као и кнез Лазар. У десној држи зелену грану, а у левој скиптар.

Св. апостол Петар (Сѣти апѓс. **Петаръ**) са кључевима у левој и затвореном књигом у десној руци.

Исус Христос (Иѣс **Хѓстос**) представљен је како обема рукама благосиља.

Св. царица Јелена (Сѣтая **црѣца Елѣна**) насликана је у царској одећи држећи крст у левој и скиптар у десној руци.

Св. деспот Јован (Сѣ. **Јованъ деспотъ сѣрб.**) у десној држи скиптар, а у левој трелисну зелену грану.

Св. Стефан Дечански (Сѣ. **Стефанъ краљ сѣрб. иже в Дечанѣхъ**) насликан је поред верно представљеног дечанског манастира како у десној држи скиптар, а у левој зелену трелисну гранчицу.

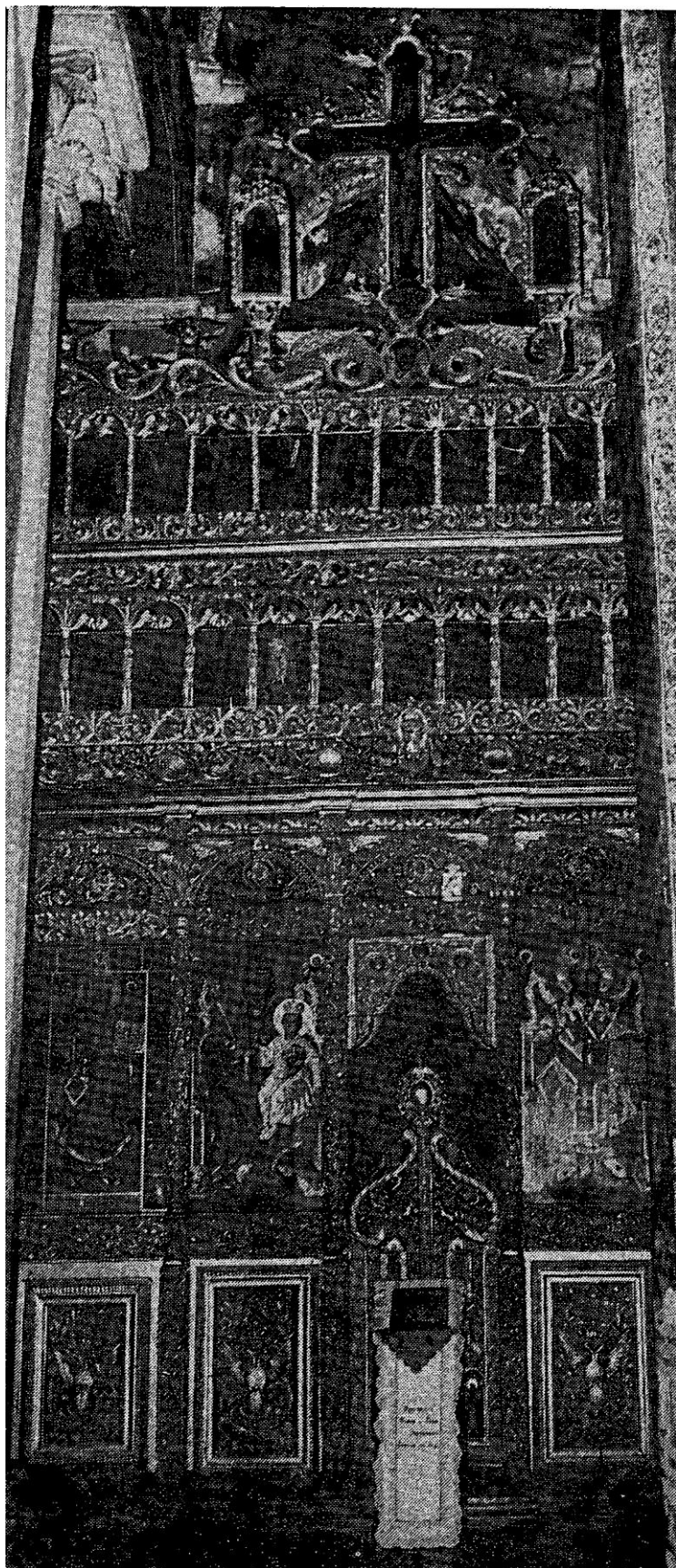
Иконостас се завршава са два крста на којима је приказано по Једно *Христово распеће*. С једне и друге стране оба крста налазе се иконе Богородице и св. Јована Богослова.

На левом крсту *Распеће* је приказано на уоби-чајен начин. У трелисним завршецима кракова крста насликан је по један анђео. Мртав Христ са зеленом перизомом око бедара има ране на ногама и рукама из којих тече крв. Лево од крста

је икона св. Богородице (МР **ѠѢ**) са приказом у стојећем ставу и раширених руку. Десно је икона св. Јована Богослова (Сѣ. ѓ. **Ѡв. Јованъ**) где је приказан светитељ како стоји раширених руку.

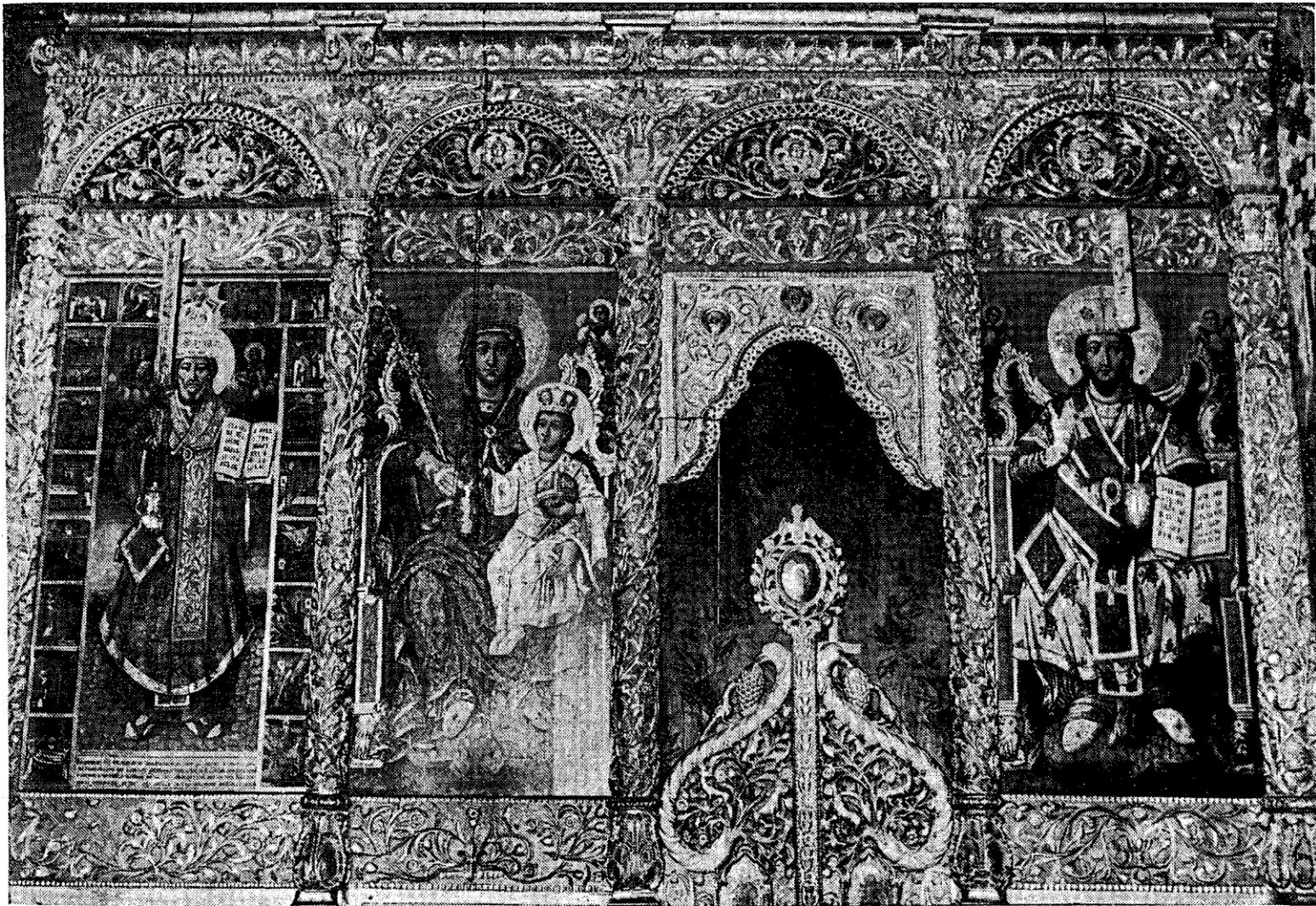
На десном крсту истоветног облика и украса насликано је друго *Распеће* које се не разликује од првог. Из рана Христових такође тече крв. На завршетку кракова крста представљени су симболи јеванђелиста, а у подножју крста мртвачка глава

као симбол Голготе. Богородица (МР **ѠѢ**) са прекрштеним рукама на прсима насликана је на икони лево од крста, а десно је икона са представом св. Јована Богослова (Сѣ. ѓ. **Ѡв. Јованъ**).

Сл. 24. Иконостас у параклису Св. Николе, оптии изглед, рад Алексија Лазовића из 1818. г.

Fig. 24. Iconostase du pareclésion Saint-Nicolas, exécutée par Alexis Lazović en 1818.

Сл. 25. Иконостас у параклису Св. Николе, престоње иконе, рад Алексија Лазовића из 1818. г.

Fig. 25. Iconostase du pareclésiion Saint-Nicolas, les grandes icônes, peintes par Alexis Lazović en 1818.

ИКОНОСТАС У ПЛАКЛИСУ СВ. НИКОЛЕ

Ужи од иконостаса у капели св. Димитрија, али исте висине, овај иконостас је по дуборезној обради и репертоару заступљених мотива веома сличан, а делимично готово сасвим идентичан. И овај иконостас има сложу архитектонску конструкцију и одаје утисак монументалности. Пет зона је основна карактеристика ове олтарске преграде. Две зоне које захватају висину царских двери и престоњих икона по вертикали деле пет дрвених стубова вешто украшених изрезбареним мотивима винове лозе са грождем у које су уплетене птице. Стубови су резани у п у н о рељефу и носе аркаде које су у свим својим деловима богато украшене биљним орнаментима. Изнад капитета стубова представљено је пет птица са раширеним крилима. У најнижем делу, у висини царских двери, налазе се три правоугаона поља испуњена двоглавим орловима и богато изрезбареним биљним мотивима. Царске двери су предмет брижљиве дуборезне обраде. У средишњем делу је по једна

птица, а у горњем су извајане птице, аждаје и јелени. С не мање спретности и вештине декорисане су траке које омеђавају поља где су смештене празничне иконе и иконе са представом пророка. Анђели, серафими, каријатиде, птице и разнородни флорални елементи распоређени су на исти начин као и на иконостасу у капели св. Димитрија. Начин како је постављен и орнаментисан крст са *Распећем Христовим* подударан је са оним који је примењен на поменутом иконостасу. Позадина дуборезбарених орнамената и антропоморфних и зооморфних мотива је црвена и зелена, а сва рељефна пластика је на оба иконостаса златна.

Царске двери (80 x 212 x 4 см)

На северном крилу у горњем делу у аркадном пољу насликан је св. Никола (**Св. Никола**) у стојећем ставу како десном благосиља, а у левој држи свитак. У доњем делу овог крила насликане су стојеће фигуре св. Василија Великог (**Св. Василије**) и св. Јована Златовостог (**Св. Јованъ злат.**). Оба десном

благосиљају, а у левој држе затворене књиге. Распоред сликаних представа на јужном крилу је сличан. У горњем делу је св. краљ Стефан Дечански (Св. к. Дечџ.) који је приказан слеп, одевен у краљевску одежду са златном круном. У доњем делу су представљени св. Глигорије Богослов (Св. Глиго. Бго.) и св. Василије Острошки (Св. Василије Острошк.). Десном благосиљају, а у левој држе затворену књигу, односно свитак. Елипсоидно поље на врху двери испуњено је представом шестокрилног серафима.

Престоне иконе

Икона *Исус Христос* (74 X 149x3 см)

Христ

(Иисъ Хс) у царској одежди седи да раскошном престолу благосиљајући десном руком, а левом придржава отворено јеванђеље на коме се

Бгда прѣдетъ синъ члвччскі и въ славѣ своей вси стїи агїи с нимъ тогда сядетъ на првстелѣ слави своєи и совердутъ предъ нимъ вси языци.

Икона *Богородица са Христом* (74x151x3 см)

Богородица (МР ОВ) седи на раскошном престолу држећи скиптар у десној руци. У наручју држи малог Христа с круном на глави, који десном благосиља, а у левој држи куглу.

Икона *Св. Никола са житијем* (83 X 150x3 см)

Средишње место заузима стојећа фигура св. Николе (Свѣтїи Николае) у архијерејској одежди, који десном благосиља, а у левој држи отворену књигу с текстом: **Бта Исъ на мѣсте равнѣ и народѣ оучникѣ вгв и множество много людѣи ѿ вѣсв....** Лево од св. Николе је Исус Христос (Ис Хс), а десно Богородица (МР ОВ). Око св. Николе, у осамнаест поља правоугаоног облика (13 x 17 см), насликано је исто толико сцена из живота овог светитеља, које се нижу овим редом: *Рођење св. Николе*

(Рождество Св. Николае), *Учење књизи* (Св. дається кнїга), *Постављење за ђакон* (Св. постављается во дяконство), *Посвећење за архијереја* (Св. постављается во архїерейство), *Јављање тројици мужева у тамни* (Св. ѣ. мѣжа оу темници), *Избављање Василија од Амира* (Св. ѣ. Василия ѿтѣ Амира), *Избављање брода од потоп* (Св. ѣ. короваль ѿтѣ потопленїя), *Јављање св. Стефану Дечанском* (Св. Стефанъ Дечанскомъ), *Давање сребра убогим* (Св. дають сребро убогимъ), *Избављање попа Христифора* (Св. избави попа Хрїстифора), *Постаљење за свештеник* (Поставлѣнїе Св. на священство), *Јављање цару Константину* (Св. являється цѣю Константїн), *Избављање три мужа од мача* (Св. избави ѣ. мѣжа ѿ мѣча) *Довођење Агрипова сина* (Св. принѣсѣ Агрїпова сина), *Избављање три ревише од блуда* (Св. избави ѣ. дѣвѣци ѿ блуда), *Враћање вига краљу Дечанском* (Св. дають очи Св. крѣлю Дечанск.), *Ручење идола и жртвеник* (Св. сокрѣши идоли и капишѣ. и Смерт св.

Сл. 26. Иконостас у параклису Св. Николе, доња зона иконостаса са дуборезним украсом и престоним иконама св. Николе са житијем и Богородице са Христом, рад Алексија Лазовића из 1818. г.

Fig. 26. Iconostase du pareclésion Saint-Nicolas, zone inférieure de l'iconostase à l'ornementation sculptée comprenant les grandes icônes qui représentent saint Nicolas avec les scènes de sa vie et la Vierge à l'Enfant; elles furent peintes en 1818 par Alexis Lazović

Сл. 27. Иконостас у параклису Св. Николе, престона икона Ијуса Христа, рад Алексија Лазовића из 1818. г.

Fig. 27. Iconostase du pareclésion Saint-Nicolas, grande icône du Christ, peinte en 1818 par Alexis Lazović

Сл. 28. Иконостас у параклису Св. Николе, престона икона Богородице са Христом, рад Алексија Лазовића

Fig. 28. Iconostase du pareclésion Saint-Nicolas, grande icône de la Vierge à l'Enfant, peinte en 1818 par Alexis Lazović

Николе (С. Николае преставениџ). Трака на којој су сликане ове сцене опточава фигуру св. Николе са леве, горње и десне стране, док је на доњој

Изволеннџмъ Оџа и поспѣше нлџмъ сна и совершџнџмъ сџагџ дџа шенџи се сие тџнпџло трџдомџ и настоџнџмъ гџдина ажи Даниџомџ архимандритџмъ дџчанскџмъ и гџдиномџ ажи Захарџмъ игџмџнџмъ дџчанскџмъ и з братџмъ мџтиџра сџаго сџгџ во дни гџдина мџтрополџта Иџванџкиџ рџшки

и призџренски, соверши се мџсџа авгџста .30. годџ. 1818: рџкою Алексиџе Лазовџнџ и се иконџ вџстџ кџтиџторџ Кџча Мџковџчџ из Лоџани и прило(жи) гџша 100 за здџвџ своџ Филипа, Марка и Живка и проч. оусџпшџ Иџвана и Ђорџџиџа и Раџде Кџаџнџнџцџ и Яџнџцџ прочџмџ бџ да прџсти.

Изнад царских дџвери, односно измеџу престонџх икона Баџораџиџа са Христом. и Ијуса Христа, на

пољу где се најчешће налазило „Недремадо око“, насликана су три серафима који су смештени у три кружна поља.

Празничне иконе

Изнад престоних икона налази се ред од једанаест икона са представом Великих празника. Оне су постављене на пољима између стубића под луковима, који заједно чине врло декоративни аркадни систем. Слева надесно иконе су достављене следећим редом:

Благовести, нема сигнатуре, величине 39x46x3 см.

Рођење Христово (Рождество Хр҃тво), величине 32x47x3 см.

Вазнесење Христово (Вознесѣ Хр҃тво), величине 32x40x3 см. *Васкрсење*

Христово (Воскрсѣнїе Хр҃тво), величине 32x49x3 см.

Преображење Христово без сигнатуре, величине 31x48x3 см.

Крштење Христово (Кр҃твенїе Хр҃тво), величине 32x50x3 см.

Успење Богородице (Оуспенїе пр҃с Б҃цы), величине 31x48x3 см.

Цвети (Цветносїе Хр҃тво), величине 26 x 47 x 3 см.

Силазак св. Духа, без сигнатуре, величине 29 x 49 x 3 см.

Сретење Господње (Сретенїе Г҃днѣ), величине 27x47x3 см. *Ваведење*

Богородице (Ваведе п Б҃цы), величине 26x47x3 см.

Сцене празника су сликане с мало личности, али складно и допадљиво. Живе и изражајне личности које активно учествују у збивањима чине суштину празничних композиција сликаних јарким и интензивним топлохладним бојама, што им даје изванредан динамизам, гипкост и свежину.

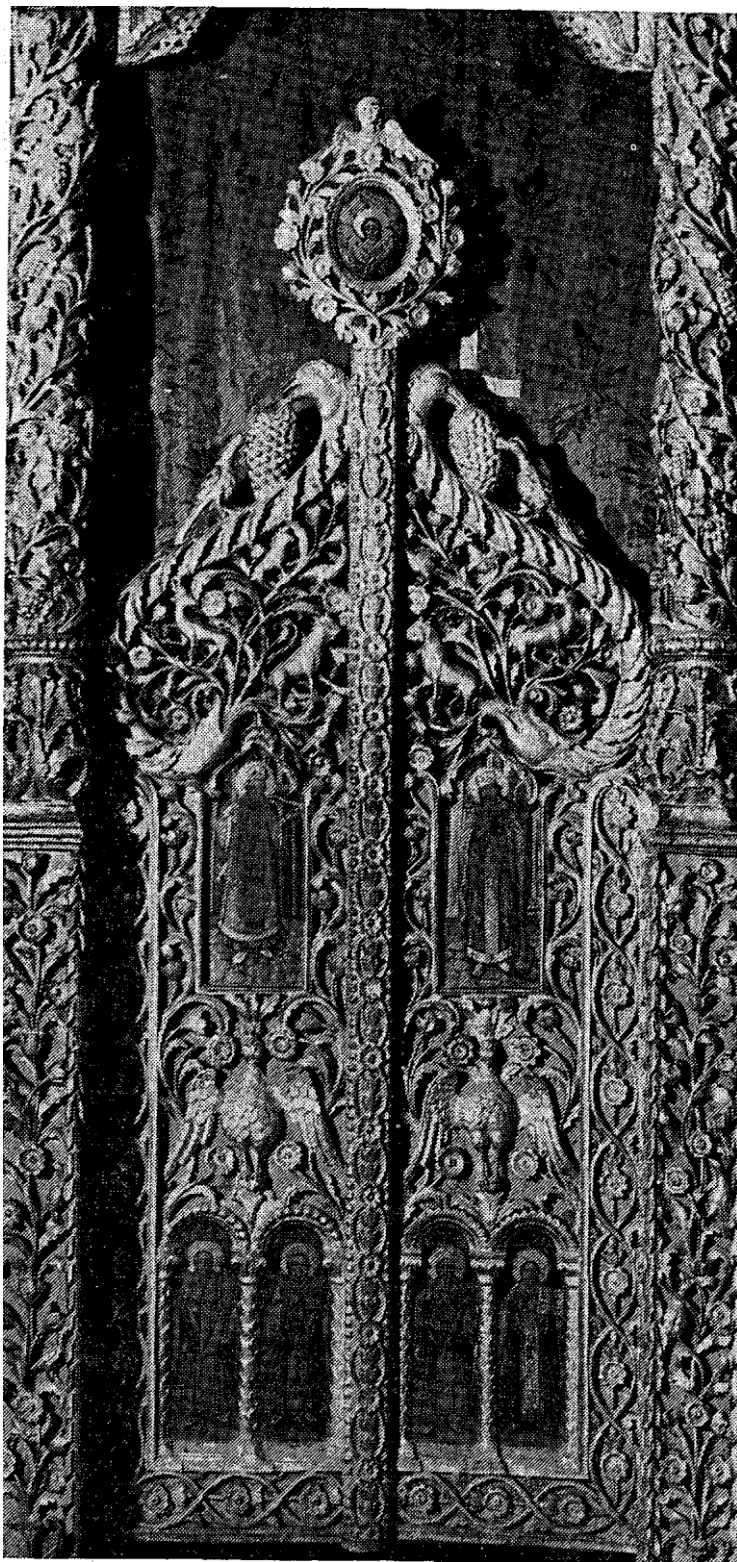
Иконе пророка и Богородице

Смештене су у последњој зони иконостаса на коју се ослања крст са Христовим распећем, Богородицом и св. Јованом Богословом. Иконе су постављене на правоугаоним пољима, која са стране оивичавају стубићи, а горе лукови са изрезбареним голубовима раширених крила. У истом смеру њихов распоред тече овим низом:

Пророк Јаков (Пророкъ Яковъ), величине 35 x 47 x 3 см, са свитком у левој руци на коме се чита:

Се вижѣ лествицѣ оштвержденнѣю же га ва досязаше до нѣбѣсъ и ангели бжи.

Пророк Илија (Пророкъ Ілія) величине 32x48x3 см, десном благосиља, а у левој му свитак са текстом: Ревнѣя поавновахъ Г҃дѣ бзѣ вседвожитѣ.

Сл. 29. Иконостас у параклису Св. Николе, царске двери, рад Алексија Лазовића из 1818. г.

Fig. 29. Iconostase du pareclésiion Saint-Nicolas, porte royale, exécutée en 1818 par Alexis Lazović

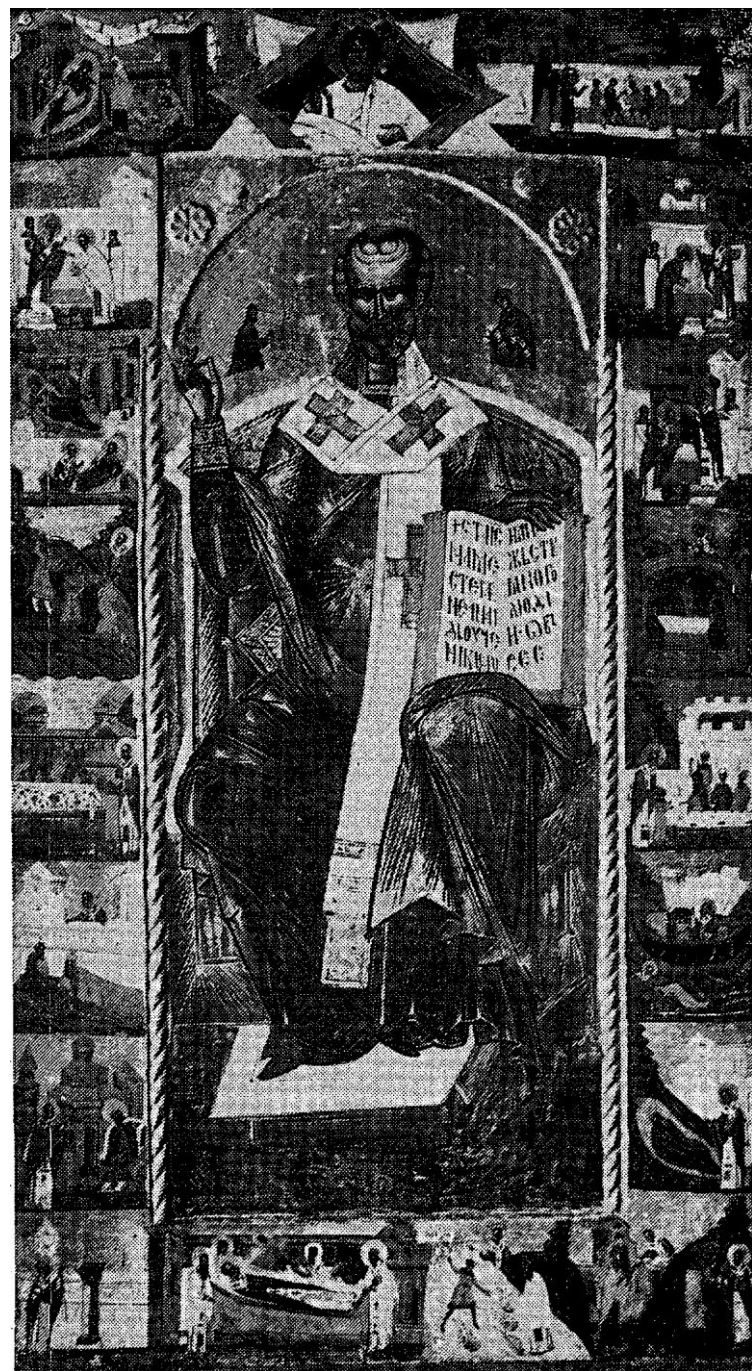
Сл. 30. Иконостас у параклису Св. Николе, престопа икона св. Николе са житијем, рад Алексија Лазовића из 1818. г.

Fig. 30. Iconostase du pareclésion Saint-Nicolas, grande icône de saint Nicolas avec les scènes de sa vie, peinte en 1818 par Alexis Lazović

Пророк Захарија (Пророкъ Захарія), величине 31x49x3 см, који обема рукама држи свитак са текстом: ...ти штроча пророкъ вишняго наречешися пред идѣши пред лицемъ Гднѣ.

Пророк Давид (Пророкъ Дѣдъ), величине 33x50x3 см, у левој држи инструмент са жицама, а у десној свитак са текстом:

Блжѣнъ мѣж и жѣнѣ и дѣтѣ нас нечѣстивѣи и на..

Сл. 31. Икона св. Николе са житијем, игумана Диомидија, око 1620, која је по Л. Мирковићу, послужила као образац Алексију Лазовићу при сликању иконе на исту тему

Fig. 31. Icône de saint Nicolas avec les scènes de sa vie, peinte vers 1620 par l'igoumène Diomède et qui, selon L. Mirković servit de modèle à Alexis Lazović pour l'exécution d'une icône au même sujet

Пророк Мојсије (Пророкъ Моисѣй), величине 30x49x3 см, у рукама држи таблице на којима су слова бројеви: а б в г д е ж з і.

Богородици (МР ΘV), величине 30x48x3 см, у стојећем ставу држећи у десној руци скиптар, а у левој гранчицу с лишћем и цветовима.

Пророк Арон (Пророкъ Аронъ), величине 32x48x3 см, у десној држи дуг штап, а у левој

свитак с текстом: **Жезлаъ твоѣ Бже прописветъ дѣѣси преврзеныем.**

Пророк Соломон (Пророкъ Соломонъ), величине 27x48x3 см, левом благосиља, а десном држи свитак са текстом: **...ити Кытывем земојдово ничим же меншия.**

Пророк Данил (Пророкъ Данилъ), величине 27 x 40x3 см, у десној држи камен, а у левој свитак са текстом: **Каменъ всѣчеся ѿ гори въз рѣкъ чьѣч...**

Пророк Јеремія (Пророкъ Єрмня), величине 30x48x3 см, обеа рукама држи свитак на коме пише: **Путъ живота явися дѣо товою к нам снѣв.**

Пророк Језикиљ (Пророкъ Єзекилъ), величине 29x47x3 см, са смотаним свитком у левој и развијеним у десној, на коме се чита текст: **Св дѣва во чрвѣ приметн родитъ гина.**

Пророци су сликани коректно, рутински и без замаха. Фигуре пророка смештене су у пејзаж у чијем представљању долази до израза извесна маштовитост аутора.

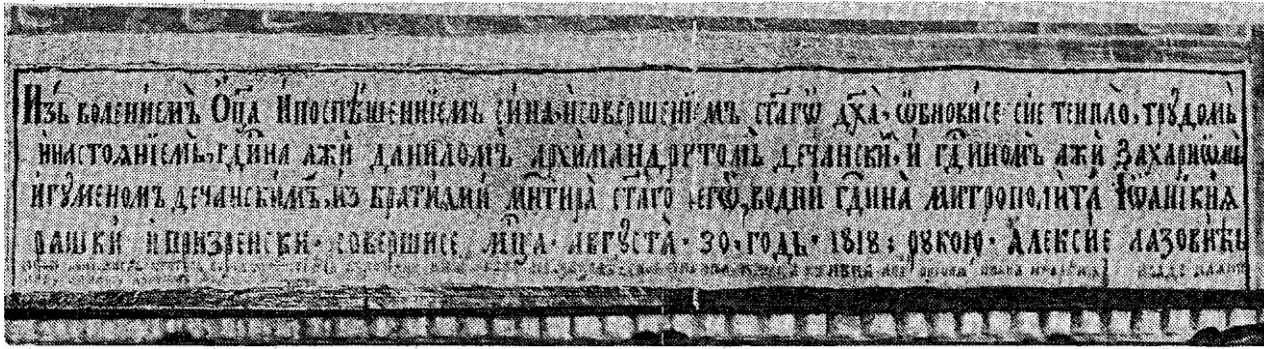
На крсту (205x 155x3 см) лепо украшеном дуборезбарским биљним орнаментима кракови се завршавају тролисно приказано је *Христово распеће*, Мртав Христ је са сивом драперијом око бедара и са ранама на ногама и рукама из којих тече крв. На сваком проширењу кракса приказано је по једно попрсје јеванђелиста Луке, Марка, Матеје и Јована. На дну испод крста у кружном пољу насликана је мртвачка глава која симболизује Голготу.

Лево од крста је икода *Богородице* (**МР ΘV**), величине 60 X 25 x 3 см. где је приказана у стојећем ставу са раширеним рукама изражавајући овим гестом бол за изгубљеним сином. Десно пак налази се икона *Св. Јована Богослова* (**С. Ιωαν̄ Βογ.**), величине 60 X 25 x 3 см. представљеног у стојећем ставу. Стиснутим шакама на прсима испољава жалост за страдалим Христом.

На овом иконостасу, у висини између престоних и празничних икона, изрезбарена су три свитка које држе по два анђела. На првом који се налази испод иконе Христовог рођења, а изнад престоне иконе св. Николе са житијем, исписано је: 1815 Ις (ἴς) vtS (va) ις (εις) Τετσαν, што у преводу значи: 1815. у храму у Дечанима. Други натпис је на свитку који се налази испод празничних икона *Вазнесење* и *Преображење Христово*, а изнад престоне иконе *Богородица са Христом*. Он гласи: Трако χ Δοτσο Οκοπίνοϛ Ρεκαλις Μεχταϛ εσνφ, што у преводу значи: Трајко (син) хаџи Доча Скопљанац Рекалији еснафском. Трећи натпис се налази на свитку испод празничних икона *Сретења* и *Вазнесења*, а изнад престоне иконе Исуса Христа, а гласи: Οοιθια (Βοιθια) ΣΙΟC τ(ο)8τε τ8 ἀγi8 Νικόλα» Βελκ8 08λtv8. Превод би могао да гласи: Помоћ св. Николи Вељка Султна 500. Натписи су написани црвеном бојом са црним сенчењем. Слова су доста неспретно исписана, а начин како су текстсви у целини уобличени одаје недовољно писменог човека.

Када су Захарије и Данило смишљали велику сбнову Дечана и када су пажњу усредсредили на замашне планове израде и постављања сасвим нових икностаса, мрпали су најпре да крену у потрагу за мајсторима дуборесцима, а тек потом за сликарима иконописцима. Треба истаћи да је то време када се готово није могло ни замислити иоле лепши и већи иконостас без дуборезне дексрације.⁵⁵ Дечани се никако нису могли лишити таквих замисли, утолико пре што је свеобухватна обнова подразумевала најрадикалније захвате управо кад су били у питању иконостаси и што је по тадашњим схватањима олтарска преграда могла у целини бити у духу времена само ако је представљала јединство дуборезних и сликаних елемената. Добро сбавештен игуман Захарије није могао превидети чињеницу да су у његово време или нешто раније настали импозантни дуборезбарени иконостаси на подручју Пење патријаршије и изван ње⁵⁶, а пут у Свету Гору и хаџилук смогућио му је свакако да се упозна са икностасима из минулих времена, чији га раскошни дуборезни украси нису могли сставити равнодушним.⁵⁷ Изгледа да су дечански духовни великодостојници имали мање недоумица у избору дуборезаца него што ће то касније бити случај са сликарима. Тих година на балканским просторима водеће место у дуборезној вештини заузимали су дебарски копаничари. Свој углед стекли су многим делима у суседним македонским областима.⁵⁸ У разгранатом стаблу дебарске дуборезбарске школе, дуборесци из племена Мијака били су на високој цени као веома продуктивни и добро организовани мај-стори у оквиру веома активне и угледне тајфе.⁵⁹ Њих је на челу са Трајком, сином Хаџи-Доча Рекалије, пут довео у Дечане, где су погодили велики посао израде дуборезне орнаментике од кестеновог дрвета за два иконостаса. О свему овом обавештавају нас, као што смо видели, три натписа на иконостасу у параклису Св. Николе, које је протумачио и сјбјавио Леонтије Павловић.⁶⁰ На једном од њих забележена је година 1815⁶¹, што свакако значи да је тада цела наруџбина била за-вршена. Како је сликање иконостаса у параклису Св. Димитрија завршено 1814. године⁶², а дуборезбарија би морала бити изведена раније, то проистиче да су дуборесци из Горње и Доње Реке, код Дебра, по чему су и познати као „Рекалије“ оба иконостаса украсили од 1813. до 1815. го-дине.⁶³

Оба иконостаса са сложеном архитектонском конструкцијом конципирана су у духу левантинског барока, са примесама разних стилских елемената који их сврставају у својеврсне еkleктицистичке творевине прилагођене укусу свог времена. Својим богатим репертоаром стилизованих флоралних мотива, у који су укомпоновани зоо-морфни и антропоморфни облици и мотиви изведени вешто, чак и виртуозно, ове декоративне целине сведене су на живописне утиске и допадљивост.⁶⁴ Са сбележјима високе техничке и занатске сигурности у извођењу рељефних и барелефних делова, мијачки мајстори нису могли да се из-

Сл. 32. Иконостас у параклису Св. Николе, запис на икони се. Николе са житијем, са подацима о настанку иконостаса 1818, ктиторима и приложницима и о томе да је иконостас сликао Алексје Лазовић

Fig. 32. Iconostase du pareclésion Saint-Nicolas, inscription sur l'icône de saint Nicolas avec les scènes de sa vie contenant des données sur l'exécution de l'iconostase en 1818, les noms du ktitor et d'autres donateurs, ainsi que l'information que l'iconostase fut peinte en 1818 par Alexis Lazović

дигну изнад стереотипних и сладуњавих и на ефектима срачунатих форми које гледаоце вернике остављају доста хладним и равнодушним. У целини узев, оба иконостаса својим декоративно-орнаменталним дуборезним склоповима чине целине не без кохерентности у свом задивљујуће живом изразу, али се не одликују нити драматич-ношћу нити дубином своје стваралачке снаге.⁶⁵

Ипак, никако се не може оспорити извесна рав-нотежа и склад које су својим иконописним пред-ставама остварили Симеон и Алексје вешто их уклапајући у раскошне и богате златом урешене декоративно-орнаменталне површине дебарских, односно мијачких копаничара. Тако је, чини се, настала декоративна целина која по својој комплементарној суштини и ликовној уједначености израста у натпросечно дело, које има свој облик, карактер и делотворно сагласје што му даје оз-наке занимљивог остварења са несумњивим идентитетом.⁶⁶

Милана Лађевића и који сада руководи радовима, нису могли да нам саопште никакве појединости о Лазовићевим досликавањима и пресликавањима на фресци Пантократора пошто ни један ни други нису имали прилике не само да раде ка њеној заштити, већ ни да је сагледају из непосредне близине.

⁵⁵ М. Ђоровић-Љубинковић, *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије*, Београд 1965; иста, *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори*, Хиландарски зборник 1 (Београд 1966) 119—137.

⁵⁶ Д. Медаковић, *Српска уметност у XVIII веку*, Београд 1980, 199—213; Д. Давидов, *Споменици Будимске епархије*, Београд 1990, 284—388.

⁵⁷ Д. Богдановић, В. Ј. Ђурић, Д. Медаковић, *Хиландар*, Београд 1978, сл. 150, 153 и 154.

⁵⁸ З. Личеноска, *Македонската црковна резба во XVIII и XIX век*, Гласник на Етнолошкиот музеј 1 (Скопје 1952) 70—130; Д. Чорнаков, *Македонска резба*, Скопје 1988, XI—XXIV.

⁵⁹ Т. Вукановић, *Мијачко дуборезарство*, Студије из балканског фолклора III, Врањски гласник VII (Врање 1971) 204—274, Т. I—XXII.

⁶⁰ Л. Павловић, *Дечански натписи дуборезца Трајка*, Зборник Музеја примењене уметности 5 (Београд 1959) 137—143.

⁶¹ Л. Павловић, *нав. дело*, 139.

⁶² Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 51.

⁶³ Д. Чорнаков, *Творештвото на мијачките резбари на Балканот од крајот на XVIII и XIX век*, Прилеп 1986, 156—157.

⁶⁴ Занимљиво је да Трајко, аутор дубореза на дечанским иконостасима, како припада угледној мијачкој дуборезарској радионици, не показује стилске сродности са њеним припадницима који су радили дуборезне иконостасе у цркви Св. Спаса у Скопљу, Бигорском и Лесновском манастиру и др. То је стога, како Д. Чорнаков тврди, што је Трајко дуборезбарски занат учио код епирских, а не дечанских дуборезаца, *нав. дело*, 157.

⁶⁵ Проучавајући дуборезарство Мијака најдубље и најсвестраније од свих истраживача, Т. Вукановић, *нав. дело*, 268—269, је, има се утисак, преченио уметничку вредност њихових дела. Па ипак, истичући, поред осталог, да је на мијачко копаничарство утицала дуборезбарска уметност светогорских монаха, он је констатовао да се „спајањем и прожимањем разних стилова, створио јединствени локални тип мијачког копаничарског стила који искључиво има фолклорни карактер”.

⁶⁶ Мада се овде први пут оба иконостаса у целини и исцрпно публикују, они нису измакли пажњи одређених истраживача. Поред тога што су два потписа непотпуно објављена 1903. (Ј. Стојановић, *нав. дело*, бр. 3928), први је најкраћи осврт на дуборезбарство иконостаса учинио Н.П. Кондаков *Македонија, археолоическое иушешествие, Сан џејтербури*

1909, 172, означивши тако да ове творевине имају банални карактер”. И. С. Јастребов, *Сцара Сербја и Албанија*, Споменик СКА ХLI (Београд 1904) 22—23, није се посебно задржавао на иконостасима, сем што је напоменуо њихово постојање, затим да су настали 1814. односно

1818. године и да су им аутори Симеон и Алексаце ѿ Бѣлопољѣ.” Донео је, такође део натписа који говори о настанку иконостаса у параклису Св. Димитрија у време митрополита Јанићија, архимандрита Данила и трудом игумана Захарија 1814. године. У познатој монографији *Дечани* С. Петковића и Ђ. Бошковића, само се спомиње натпис на иконостасу параклиса Св. Димитрија, у коме се каже да је иконостас довршен при архимандриту Хаџи-Данилу и митрополиту Јоаникију, а трудом игумана Хаџи-Захарије, 2. новембра 1814. године (стр. 15). Других података о иконостасу и њиховим ауторима нема. Највеће заслуге за увођење дечанских иконостаса у историју уметности стекао је Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 51—52, где је дао шест од осам натписа који говоре о ктиторима иконостаса, времену, сликања, њиховим ауторима и другим појединостима. Сем што је набројао које се све иконе налазе на иконостасима, Л. Мирковић је још истакао да је иконографија Симеона и Алексје Лазовића „левантски барок на византијској основи”, да је дрворез иконостаса одличан и да га је радио „један македонски резбар”. Говорећи о Козминој икони Св. Никола са житијем (Л. Мирковић, *нав. дело*, 37)

У тематско-програмском и иконографском погледу свакако је занамљивији иконостас у параклису Св. Димитрија. Поред уобичајенах престоних икона и икона са приказом св. апостола, мученика и других светитеља, упадљиво је присуство већег броја сних на којима су насликани портрети српских светитеља краљева, кнежева, деспота, архиепископа и осталих великодостојника. Већина их је сликана по узору на српске графике из XVIII века.⁶⁷

Чак ни свестранијом анализом не могу се от-крити битне стилске или било које друге разлике између ова два иконостаса. Одавно се зна да су Симеона и Алексија дуго повезивала нека заједничка стилска својства⁶⁸, али се није очекивало да се на једном делу дође до њиховог потпуног ауторског поистовећења, као што се то догодило у Дечанима. Раније добро уочене разлике, које су, што се квалитета тиче, ишле у прилог Алексију, као да су наједном ишчезле. Међутим, мање опрезног истраживача тешко би могла да завара ова чињеница. Те разлике никако нису могле изненадно да нестану. У питању је, по нашем мишљењу, нешто сасвим друго. Иако су се на иконостасу у параклису Св. Димитрија заједнички потписали, из чега проистиче да су га обојица сликала, биће вероватније да је први и главни мајстор овог дела управо био Алексије. Отац Симеон, као иконописац са дужим стажом и разумљивим угледам који је стекао од 1764, кад се први пут као сасвим млад сликар потписао на једном свом делу⁶⁹, па до дечанске поруџбине, у манастир је дошао као главни мајстор, или боље рећи као први човек сликарске радионице Лазовића.⁷⁰ Он је, вероватно, погодио посао рачунајући на свога сина као главног извршиоца, при чему је своју улогу свео на сарадника и саветодавца и на извршавање других сликарских послова у манастиру. Потписао се јер је на то имао право као носилац посла, а највећи и најважнији део подухвата извео је Алексије, који је тада био у најбољим стваралачким годинама.⁷¹ Најзад, Симеон је тада морао имати око 70 година, што је тада било већ позно доба живота да би се самостално усудио и одлучио на овако замашну поруџбину. Уосталом, Симеон је после три године и умро.⁷²

За разлику од иконостаса у великој цркви манастира Савине код Херцег Новог, који су Лазовићи сликали између 1795. и 1797,⁷³ и где је превладала рука Симеонова, што се види по оданости зографским предлошцима, и где су уочљиве црте типичне за овог иконописца, на иконостасу у параклису Св. Димитрија много података говори о томе да је главни мајстор био Алексије, а не отац родоначелник ове сликарске породице. На то најпре указују престоне иконе које су сликане готово на истоветан начин као престоне иконе на иконостасу у параклису Св. Николе, чији је једини аутор, како је забележено на икони *Св. Никола са житијем*, Алексије Лазовић. Слично се може рећи и за остале иконе на оба иконостаса. Одређене иновације у иконографском погледу, које су карактеристичне само за Алексијево сликарство, при-

сутне су на оба иконостаса. Реч је о преузимању историјских личности у тематски репертоар иконостаса, односно њиховом представљању, што је с обзиром на Симеонову приврженост конзервативнијим иконографским обрасцима, свакако склоност Алексија као много обавештенијег и образованијег сликара и као ствараоца који је, додуше са закашњењем, с несумњивом радозналешћу пратио и бојажљиво прихватао иконографско-стилске појединости типичне за она западно уметничка схватања која су се ширила и на особен начин испољавала на подручју Карловачке митрополије, тј. у области јужне Угарске, где су Срби, доспели током велике сеобе и раније, хватали корак са Европом. Још је професор Д. Медаковић⁷⁴ доста давно уочио да су мајстори из породице Лазовића 1814. године на великом иконостасу у параклису Св. Димитрија користили предлошке са ликовима српских владара и светитеља садржаних у Жефаровићевој *Стематграфији*. Ово запажање је сасвим тачно, мада овај иконостас садржи доказе о томе да су њихови аутори, а ми мислимо да је искључиво реч о Алексију, много дубље својом тематском радозналешћу задирали у оно што се у ликовној уметности збивало. Није, дакле, у питању само коришћење предложака из Жефаровићеве *Стематграфије*⁷⁵ већ и других извора. Најпре треба рећи да је на иконостасу у параклису Св. Димитрија сликано двадесет српских владара и црквених великодостојника: св. Симеон српски, св. Сава архиепископ српски, св. Василије Острошки, св. Јанићије Девички, св. кнез Лазар, св. цар Урош, св. краљ Урош Рапави, св. царица Јелена, св. Стефан Дечански, св. Јован деспот српски, св. Стефан Првовенчани, св. царица Анастасија, св. Стефан Штиљановић, св. Никодим, св. Сава II архиепископ српски, св. Теоктист, св. краљ Милутин, св. Арсеније архиепископ српски, св. Данило архиепископ српски и св. Максим архиепископ српски. Овако обиље приказаних личности из српске историје није нам познато у целом иконопису Србије XIX века јужно од Саве и Дунава. Њихово увођење у репертоар светитеља у оволиком броју везано је колико за жељу наручиоца, толико и за афинитет, односно убеђење аутора иконостаса.

Алексије Лазовић је користио Жефаровићеву *Стематграфију* у којој је нацртано и изрезано 25 фигура српских светитеља, али ниједну није дословно копирао. То се лако може проверити једноставним упоређивањем. Он се сликајући фигуре

истиче да је она послужила као узор Алексију Лазовићу за сликање иконе са истом темом на иконостасу у параклису, Св. Николе, док пре тога каже да је бијелопољски сликар радећи своју икону, копирао Козмину (*нав. дело*, 35), што се не може прихватити. Д. Медаковић, наш најбољи познавалац српске уметности XVIII века, којије много допринео бољем познавању и вредновању стваралаштва Симеона и Алексија Лазовића (види напомену 25), није се посебно бавио њиховим иконостасима у Дечанима, осим што је у својој књизи *Путеви српског барока*, уз чланак *Лазовићи и њихова сликарска заоставитина* објавио фотографију општег изгледа горњих зона иконостаса у параклису С.

Сл. 33. Иконостас у параклису Св. Николе, икона Христовог рођења, са детаљима из сцене Благовести и Васкрсења Христовог и дуборезном представом каријатида, рад Алексија Лазовића из 1818. г.

Fig. 33. Iconostase du parecclésion Saint-Nicolas, exécutée en 1818 par Alexis Lazović, icône de la Nativité avec les détails de la scène de l'Annonciation et icône de la Résurrection du Christ, ainsi que représentations sculptées des cariatides

Димитрија. Иако је у својој сјајној књизи *Дечанске ризнице* М. Шаkota обрадила све предмете и појединачне иконе које су сликали и поправили Симеон и Алексије, иконостасе није посебно обрадила. Посвећујући одговарајућу пажњу Лазовићима у својој волуминозној књизи *Уметност обновљене Србије 1791—1848*, 194—198, 240—242. Б. Вујовић се посебно задржао на иконостасу у параклису Св. Димитрија који су сликали Симеон и Алексије. Наглашавајући да су српски светитељи рађени на основу барокних графичких предлога, подробно је као илустративан пример описао представу Стефана Првовенчаног (стр. 240). Иначе, није улазио дубље у иконографске и стилске обележја иконостаса.

⁶⁷ Д. Давидов, *Српска графика XVIII века*, Нови Сад, 1978, сл. 30, 31, 80, 81, 121, 332—340.

⁶⁸ Р. Станић, *Сликарска делатност Симеона Лазовића у ујичким крају*, 85.

⁶⁹ Р. Станић, *нав. дело* 71—76.

⁷⁰ Сачувани уговор о сликању иконостаса у великој цркви у Савини од 2. јула 1795. показује да је Симеон био носилац посла и да је он наплаћивао накнаде за сликање иконостаса са својим сином. Уп. Д. Медаковић, *Манастир Савина*,... 53.

⁷¹ Алексије је умро 1837. Уп. Р. Станић, *Последње потписано дело Алексија Лазовића*, 26.

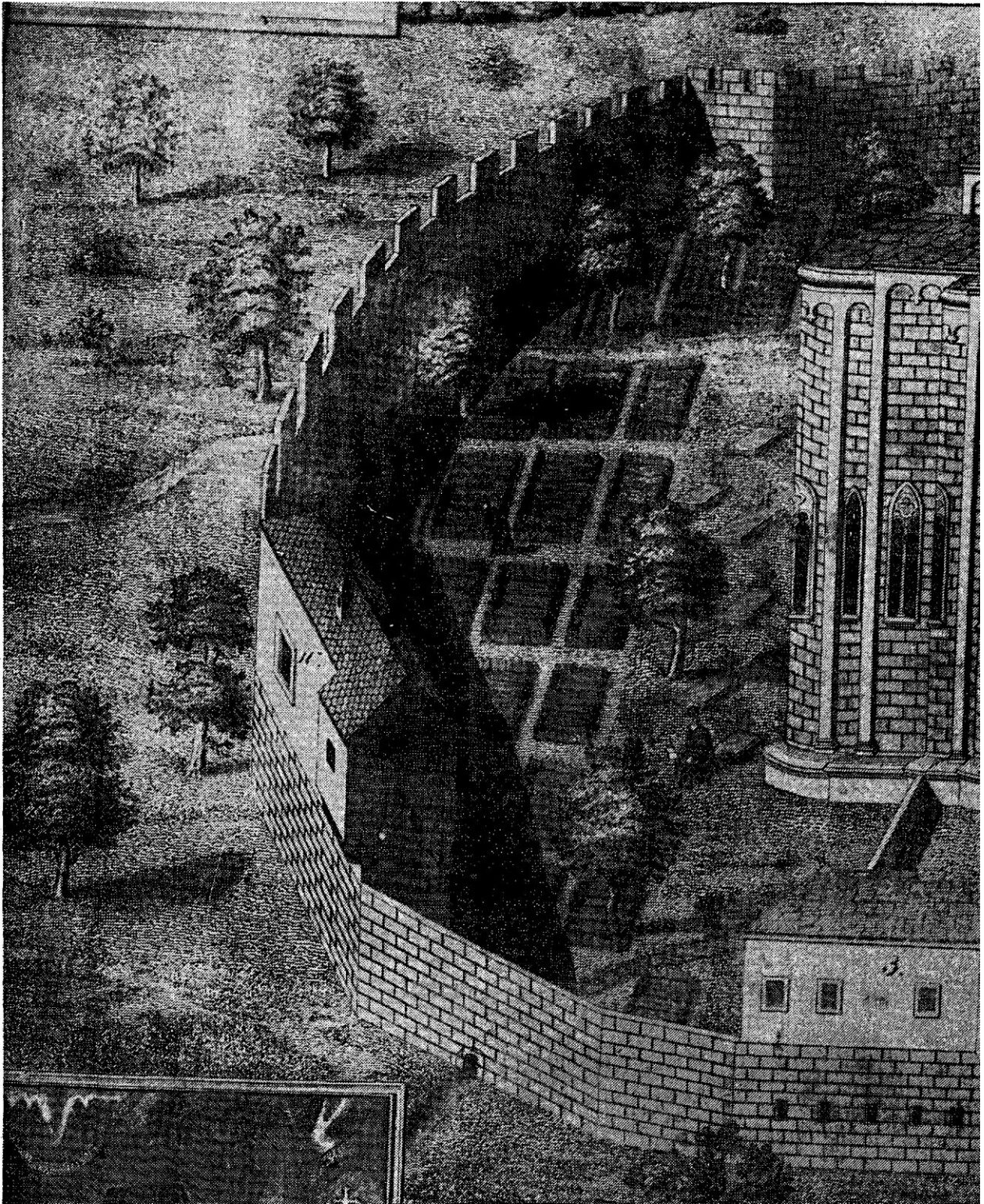
⁷² Све донедавно се веровало да је Симеон умро 1817. Уп. Љ. Стојановић, *Стари српски записи*... бр. 3974. Међутим, Драгиша Милосављевић, историчар уметности из

Ужица, пронашао је надгробни споменик овог свештено-јереја и сликара на гробљу у Бијелом Пољу код манастира Никољца, на коме је уклесано да је Симеон умро 1814. године, Уп. Д. Милосављевић, *Надгробни споменик свештено-јереја и зографа Симеона Лазовића у светлу уметничке заоставштине у Никољу код Бијелог Поља*, Гласник ДКС 14 (Београд 1990) 105—111. Ако је ова година добро прочитана, онда произлази да је он умро истог лета кад је радио на сликању иконостаса у Дечанима.

⁷³ Д. Сијерковић-Мошков, *Манастир Савина, велика црква*, Бока 6—7 (Херцег Нови 1975) 136—137; Д. Медаковић, *Манастир Савина*... 53.

⁷⁴ Д. Медаковић, *Сликарска породица Лазовића*, Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића 275—276. Он је учио да је Алексије Лазовић на иконостасу у цркви Св. Сергија и Вакха у Подима код Херцег Новог који је сликао 1803—1804. г. представио Србе владаре и светитеље сместивши их по три са сваке стране поред централне плоче са ликовима св. Николе и св. Спиридона. Ликове св. Саве и св. Симеона насликао је на бочним дверима. Уп. *Трагом барока*, 234; *Савина*... 59—60.

⁷⁵ *Стематологија, изражене оружје илирских, изрезали у бакру Христофор Жефаровић и Тома Месмер 1741; приредио др Динко Давидов, Нови Сад, 1972, фототипско издање. А. Лазовић је из Стематологије од укупно 25 светитеља преузео само неколико.*

Сл. 34. Бакрорез са представом манастира Дечана, рад Георгија Стојановића из 1745, детаљ „Келије различитих художников“, где су, вероватно, боравили и сликали Симеон и Алексије Лазовић од 1813. до 1819. г.

Fig. 34. Estampe contenant la représentation du monastère de Dečani, exécutée en 1745 par Georges Stojanović, «cellules des divers artistes», détail, où, pendant la période allant de 1813 à 1819, séjournèrent et travaillaient probablement les peintres Siméon et Alexis Lazović

српских светитеља у Дечанима поред *Стематографије* служио Жефаровићевим бакррезом *Свети Сава са српским светитељима дома Немањића*, који је 1741. радио са Томом Месмерсм.⁷⁶ И у овом случају не може се говорити о пуком копи-рању, већ о угледању које подразумева слободу иконографског уобличавања. Карактеристично ис-писивање сигнатура по унутрашњем и спољашњем ободу ореола светитеља, које Жефаровић у напред наведеном и другим бакрорезима⁷⁷ изводи до-

следно и коректно, постало је, очевидно, узор Алексију Лазовићу, који исто то чини сликајући св. Никодима, св. Саву II архиепископа српског, св. краља Милутина, св. Арсенија, св. архиепископа Данила, св. цара Уроша, св. Јована Деспота и св. краља Стефана Дечанског.⁷⁸ Свака од ових светачких фигура обрађена је у духу Жефаровићевих предложака, али је сасвим слободно интерпретирана у сликарском погледу. Тешко да се, дакле, може говорити о томе да су Лазовићи то-

лико зависили од Жефаровићевих образаца или неких других предлога свог времена. Они су настојали да се тематско-програмски вежу за идеје и сензибилитет свог доба и да испуне вољу наручиоца и укуса своје клијентеле. Погледом је то било важно спровести при сликању икностаса у царској лаври Дечанима, духовном средишту снаног култа и традиција и то у доба када се будио национално-романтичарски занос. То је време, пред други српски устанак, кад се у областима преко Саве и Дунава сасвим кристализовала и у сваком погледу одредила национална свест, чему је у значајној мери допринела и ликовна уметност. Свесни тога, и Лазовићи и наручиоци њихових дела, као што су били честољубиви и самосвесни дечански игумани и архимандрити, нису се устручавали да у програм сликавања великог икностаса у параклису Св. Димитрија унесу велики број знаменитих српских историјских личности онако како су то пре неколико деценија учинили Христифор Жефаровић, Захарија Орфелин и други. Сликајући их надахнуто и несхематично, Алексије је, као једини или водећи аутор овог икностаса, остао одан тежњи да не робује унапред задатим шемама нити обрасцима тако што ће их слепо подражавати. Као зрео и искусан сликар, добио је изузетну прилику да под фирмом свог угледног оца наслика икностас у царској задужбини где је одвајкада постојала највећа галерија фресака. Он је ту прилику на најбољи начин искористио успевши да очува слободу своје стваралачке индивидуалности, а да истовремено многобројним иконама и начином како је иконографски и стилски интерпретирао њихове светитеље задовољи захтеве наручиоца и да пружи доказа да је испољеним уметничким схватањем више окренут свом него прошлом времену.

Уместо закључка могло би се рећи да су оба дечанска икностаса, према свим битним иконографским, стилским и уметничким особеностима или дело руку једног мајстора, Алексија Лазовића, или су производ сина и оца који су један другом потпуно прилагођени. Имајући у виду обележја икностаса у параклису Св. Николе чији је творац Алексије Лазовић, а која се ни по чему важном не разликују од суштинских иконографских и стилских карактеристика икностаса у параклису Св. Димитрија, може се доста поуздано тврдити да је Алексије при сликању другог икностаса био главни мајстор, а његов отац помоћник који се потпуно потчинио синовљевом сликарском схватању и поступку. Тако су у Дечанима 1814. и 1818. на-

стала два дела⁷⁹ којима је остварена тежња Лазовића да плодови њиховог стваралаштва надмаше црте индивидуалног сликарског рада и да њихове слике оличавају духовно и свеколико јединство. Схваћени као дар Богу и као производ духовног овалпоћења, дечански икностаси су права сублимација иконописног и молитвеног односа сликара Лазовића према дечанској светињи којој су приложили дар свог духа достојан креативних напора претходника који су овај уметнички споменик обогатили делима непролазне вредности.

Ма колико према критеријумима историје уметности допринос Лазовића у вековном уобличавању уметничке целине манастира Дечана био ипак незнатан, не би га ваљало занемаривати из многих разлога. То је онај слој дечанске културне и уметничке баштине који по дирљивој изражајности и оданости идејама духовности свог и прошлог времена остаје сведочанство чијим осветљавањем ширимо знања о једној епохи, стичући потпунију представу о узлетима и падовима у узбудљивом животопису велелепних Дечана, чији нас тек минули 650-годишњи јубилеј подстиче на дубља, свестранија и савременија истраживања.

⁷⁶ Д. Давидов, *Критори и приложници српске графике XVIII века*, Зборник радова, Београд 1988, 18; Б. Вујовић, *Утицај српског бакрореза XVIII века на развој ликовне културе у Србији у XVIII и првој половини XIX века*, Српска графика XVIII века, 249.

⁷⁷ На пример, сремски светитељи Бранковићи из 1741 Уп. Д. Давидов, *Српска графика XVIII века*, сл. 50.

⁷⁸ Исписивање сигнатуре по унутрашњем и спољном ободу ореола светитеља није својствено само Х. Жефаровићу већ и неким другим уметницима, као што су Захарије Орфелин, Јаков Шмуцер и др. Уп. Д. Давидов, *нав. дело*, сл. 104, 112, 115, 121—124, 136, 242. Ако се то има у виду, онда није искључено да су, поред Жефаровића, Орфелин и Шмуцер могли да буду узор сликарима из породице Лазовића.

⁷⁹ Док су сликали икностасе и обављали друге послове у Дечанима, Лазовићи су боравили у „келији различних художников“ — просторији за уметнике, које је Георгије Стојановић овековечио на свом бакрорезу *Манастир Дечани* 1745. Уп. М. Шаkota, *нав. дело*, 315, сл. 1 и 2.

Овај текст је у знатно сажетијем облику читан на међународном научном скупу поводом 650-годишњице манастира Дечана одржаном у Дечанима септембра 1985. Овде се објављује с научним апаратом и са значајним проширењима, посебно у делу који се односи на опис икностаса и на разматрања појединих питања.

Изражавам искрену и топлу захвалност Радомиру Живковићу и Николи Живковићу за успешне снимке икностаса који се овде објављују. Такође се срдечно и топло захваљујем младој колегиници Светлани Пејић за цртеж записа на икони арханђела Гаврила.

Héritage pictural de Siméon et d'Alexis Lazović au monastère de Dečani

RADOMIR STANIĆ

Rares sont les monastères de Serbie qui, comme Dečani, ont eu dans leur passé, long de plusieurs siècles, des périodes d'une vie artistique aussi riche et intense. En témoignent les fresques très bien conservées du XIVe siècle, un certain nombre d'icônes d'une valeur exceptionnelle, peintes entre les XIVe et XVIIe siècles, et d'innombrables objets précieux de la période comprise entre les XVIe et XIXe siècles et gardés au trésor du monastère. (Ces objets ont été répertoriés et étudiés par Mirjana Šakota dans son livre intitulé «Le trésor de Dečani», Belgrade, 1984). La dernière période d'une importance particulière où l'activité artistique fut très vive dans ce centre spirituel se situe dans les deux premières décennies du XIXe siècle; c'est entre 1813 et 1818 que Siméon et Alexis Lazović, descendants d'une famille d'artistes bien connue, originaire de Bijelo Polje, y séjournèrent à deux reprises. Au cours de ces années-là ils réparèrent les icônes endommagées de l'église de Dečani, en exécutèrent de nouvelles, ornèrent de miniatures des manuscrits et autres documents et, selon toute apparence, s'occupèrent aussi de la restauration des fresques du XIVe siècle. Sur certaines icônes et manuscrits ils apposèrent leurs signatures.

La partie la plus importante de l'oeuvre pictural de Siméon et d'Alexis Lazović est constituée par deux grandes iconostases: l'une dans le parecclésion de saint Dimitri et l'autre dans celui de saint Nicolas.

L'iconostase figurant dans le parecclésion de saint Dimitri fut exécutée au cours des années 1813 et 1814 par Siméon et Alexis, ce dont témoignent leurs signatures sur les icônes «Saint Sava et saint Etienne» et «La Vierge à l'Enfant». Étant donné certaines caractéristiques stylistiques, c'est Alexis qui fut le maître principal lors de la décoration de cette iconostase. Celle-ci comprend 58 icônes. Dans la zone inférieure, des deux côtés de la porte royale, sont peintes les grandes icônes suivantes: «La Vierge à l'Enfant», «Jésus Christ», «Saints Georges et Dimitri», «Saints Sava et Siméon» et «Les archanges Michel et Gabriel». Dans la seconde zone, à côté des icônes représentant les apôtres et la Vierge sont alignées celles des saints serbes et notamment: sainte Anastasie la tzarine, saint Etienne le Premier Couronné, saint Etienne Štiljanović, saint Nicodème, saint Sava II, archevêque serbe, saint Théoctiste, le saint roi Miloutine et les saints, archevêques

serbes Arsène, Daniel et Maxime. Dans la troisième zone, en plus des saints apôtres et martyrs sont évoqués aussi les saints serbes suivants: saint Basile d'Ostrog, saint Joance de Devič, le saint prince Lazare, saint Ouroch, tzar serbe, saint Ouroch, roi à la voix rauque, saint Jean, despote serbe et le saint roi Etienne Dečanski. Au sommet de l'iconostase se dressent deux crucifix et les représentations de la Vierge et de saint Jean le Théologien.

L'iconostase du parecclésion dédié à saint Nicolas fut exécuté en 1818 par Alexis Lazović, ce dont l'inscription que l'on lit sur l'icône «Saint Nicolas et l'histoire de sa vie» nous informe.

L'ornementation sculptée des deux iconostases est due à un groupe d'artistes des environs de Debar, conduit par le maître Trajko qui appartenait à la famille des Mijač. C'est ce qui est inscrit sur l'iconostase du parecclésion de saint Nicolas qui compte 39 icônes. Dans la zone inférieure se trouvent la porte royale et trois grandes icônes: «Saint Nicolas et l'histoire de sa vie», «La Vierge à l'Enfant» et «Jésus Christ». La seconde zone réunit 11 icônes représentant les grandes fêtes, et la troisième — 10 icônes évoquant les prophètes et une qui représente la Vierge. L'iconostase se termine par une croix sur laquelle est figuré Jésus crucifié, encadré par l'icône de la Vierge et par celle de saint Jean le Théologien.

Les iconostases de Dečani sont les oeuvres les plus grandioses et les plus belles de Siméon et d'Alexis Lazović qui ont exécuté, entre 1764 et 1837, de nombreuses iconostases dans les églises de Dalmatie, du Monténégro, de Bosnie, d'Herzégovine et de Serbie. Étant donné leur conceptions de l'art pictural, ces peintres d'icônes étaient les continuateurs de l'iconographie traditionnelle post-byzantine, dont ils adaptaient les modèles au goût de leur clientèle en les modernisant, c'est-à-dire en ayant recours à la forme post-baroque pratiquée par les graveurs et les peintres qui travaillaient sur le territoire soumis à l'autorité spirituelle du métropolitain de Karlovci.

Les iconostases du monastère de Dečani dont il a été question ici complètent, dans une large mesure, l'image de l'activité diverse des peintres Lazović et nous permettent de juger avec plus d'objectivité leur oeuvre qui traduit fidèlement les conditions sociales et spirituelles dans lesquelles ceux-ci ont vécu et déployé leurs talents.